

# Sâib-i Tebrîzî'nin Ney Gazeline Ömer Fâik'in Şerhi (İnceleme-Metin)\*

*Araştırma Makalesi*

Geliş Tarihi: 16 Ekim 2024 Kabul Tarihi: 11 Haziran 2025

✉ **Halim Yar**

Dr. Öğr. Üyesi / Assistant Proffesor  
Şırnak Üniversitesi /Şırnak University  
İlahiyat Fakültesi / Faculty of Divinity  
<https://ror.org/01fcvk23>  
<https://orcid.org/0000-0002-9362-567X>  
halimy14@gmail.com

## Öz

Sebk-i Hindî'nin ilk temsilcisi Sâib-i Tebrîzî tabakât kitaplarında Mevlevî olarak zikredilir. Sâib-i Tebrîzî'nin Dîvânı içerisinde Mesnevî'deki ney istiaresinden ilham alarak yazdığını söylediği gazel, Ebûbekir Nusret ve Ömer Fâik tarafından Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Sâib-i Tebrîzî'nin ney gazeline dair Ömer Fâik'in şerhi hakkında Yusuf Öz'e ait bir çalışma mevcuttur. Çalışma, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan tek nüshaya dayanılarak ortaya konulmuş ve inceleme kısmında metnin şekli özellikleri belirtilmiştir. Nüshadan hareketle oluşturulmuş metni tetkik ettiğimizde metnin içerisinde anlam ilişkisinin oluşmadığı bazı yerlerin olduğunu gördük. Buna binaen diğer yazmaları da kullanarak tenkitli bir metin ortaya koymaya ve metnin içeriğini tanıtmaya karar verdik. Bu çalışmada Ömer Fâik'in tenkitli metnini kütüphanelerimizde bulunan dört farklı nüshadan hareketle oluşturduk. Sâib-i Tebrîzî'nin ve Ömer Fâik'in hayatı ve eserlerine dair tabakât kitaplarından ve kendi eserlerinden bilgiler verdik, metnin şekli ve içeriğini tanıttık. Şârihin izlemiş olduğu tercüme ve şerh metodunu irdelleyerek metni tercüme ve şerh ederken kullandığı söz sanatlarını inceledik ve metni çözümleme yöntemlerini gösterdik.

**Anahtar Kelimeler:** Türk İslâm Edebiyatı, Mesnevî, Ney, Şerh, 19. Yüzyıl, Sâib-i Tebrîzî, Ömer Fâik.

\* Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

## Commentary of Omar Faik on the Ney Ghazal of Saib-i Tabrizi (Review-Text)\*

### *Research Article*

Received: 16 October 2024 Accepted: 11 June 2025

### **Abstract**

The first representative of Sabki Hindi, Saib Tabrizi, is also referred to as a Mawlawi in the biographical dictionaries. The ghazal that Saib Tabrizi claimed to have written in his Diwan, inspired by the ney metaphor in the Mathnawi, was translated into Turkish and commented on by Ebubekir Nusret and Ömer Faik. There is a study by Yusuf Öz on Ömer Faik's commentary on Saib Tabrizi's reed ghazal. The study was prepared based on the sole manuscript in the Konya Mevlana Museum Library, and the formal characteristics of the text are outlined in the analysis section. Upon examining the text created from the manuscript, we found several instances where the text and the manuscript did not align. Based on this, we decided to create an edition critique using other manuscripts and present the content of the text. In this study, we created an edition critique of Ömer Faik's commentary based on four different copies from our libraries. We provided information about the lives and works of Saib Tabrizi and Ömer Faik, drawn from biographical dictionaries and their own works, and introduced the form and content of the text. By examining the translation and commentary methods employed by the commentator, we analyzed the figures of speech he used while translating and commenting on the text, uncovering his approaches to textual analysis.

**Keywords:** Turkish Islamic Literature, Mathnawi, Ney, Commentary, 19th Century, Saib Tabrizi, Ömer Faik.

---

\* This article is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

## Summary

The word “*sharh*” (commentary), of Arabic origin, meaning “to cut meat, spread something, or explain the difficult parts of a word,” is connected to the background of what the author has stated. The text is commented on externally by establishing a relationship between the text’s original language and the technical language. Therefore, the commentator is often not the author, but someone else who provides interpretation and explanation of the text. The main goal of the commentary is to clarify and resolve any ambiguity in the text. In addition, commentaries serve to complete deficiencies in the text, correct errors, and expand upon the examples provided in the text. The tradition of commentary, which began in the fields of grammar and rhetoric, gradually expanded over time to cover scientific disciplines such as *tafsir*, *hadith*, *fiqh*, theology, philosophy, and more. Commentary writing began in Anatolia in the 14th century, with a particular focus on Arabic and Persian texts. In particular, more commentaries were written on Persian texts, as Persian was regarded as the literary language of the period. Commentaries were written on works such as the *Golistan* of Sadi Shirazi (d. 691/1292), the *Pend-nâme* and *Mantiq al-Tayr* of Fariduddin Attar (d. 618/1221), the *Baharistan* of Abdurrahman al-Jami (d. 898/1492), and the *diwans* of Iranian poets like Hafiz (d. 792/1390 [?]) and Shaukat al-Bukhari (d. 1111/1700). The *Mathnawî* by Mewlana Jalal al-Din al-Rumi (d. 672/1273) is one of the most commented-upon works. Nearly forty commentaries have been written on the *Mathnawi* in Anatolia. One of the poets whose works were translated into Turkish and commented on is Saib Tabrizi, known as the first representative of *Sabki Hindi*. The Turkish commentators who wrote commentaries on Saib’s poems include: Ismet Mehmed Efendi (1160/1747), Piri-zade Osman Saib (1183/1770), Ebubekir Nusret Efendi (1208/1794), Mehmed Murad Molla (1264/1788), Ahmet Cevdet Pasha (1312/1895), who continued the commentary of Suleyman Fehim (1242/1845), and Muallim Naci (1310/1893). One of them is Ömer Faik (d. 1245/1830), who wrote a commentary on Saib’s *ghazal* about the *ney*. This commentary was previously published by Yusuf Öz. However, the deficiencies in the copy used by Yusuf Öz in his study and the errors in the text he created led us to conduct another study on this commentary. In this study, we will provide information about the form and content features of the commentary written by Ömer Faik on Saib Tabrizi’s *ghazal*, and present an edition critique. We will also briefly introduce the lives and works of Saib and Ömer Faik. Conducting such a study on Saib, one of the important poets of his time, is significant both for understanding the expression style of the *Sabki Hindi* poets and for illustrating an example of the 19th-century commentary tradition, as well as showing the development of commentary literature. In our

study, we referred to source books and the authors' own works for details about their lives and contributions. We discussed the translation and commentary methods used in the text, providing examples to reveal the commentator's approach. In his commentary, Ömer Faik adhered to the classical commentary method by first presenting the original text and then offering his translation and commentary of the Persian text. He employed both literal and dynamic translation methods in his work. While translating, he largely stuck to Saib's original words and did not offer synonyms or equivalents for them. This is a negative aspect that affects the clarity and understanding of the translation. The reason for the translation being done in this way is likely that the words in question would be further explained in the commentary. The constant variation in expression and richness of vocabulary at the start of the translation helped to keep the text from becoming monotonous and made it easier to read. While explaining the text, Ömer Faik made use of the dual meanings of words and couplets, figures of speech such as simile and metaphor, other words evoked by the terms, historical events, and personal life experiences. In this study, we used transcription letters to create the critical edition. To do so, we compared the copies in Istanbul University Library, Süleymaniye Library, Yapı Kredi Sermet Çifter Library, and the Mawlana Museum Library. First, we constructed the text based on three other copies in addition to the one used by Yusuf Öz. Afterward, we compared the text we created with the Mawlana Library copy and Yusuf Öz's text. We incorporated the Mawlana Library copy into our edition critique text and highlighted the differences between the copies in the apparatus. We used the Arabic alphabet for verses from the Qur'an and hadiths. We also compared the text created by Yusuf Öz with the copy from the Konya Mawlana Museum Library and listed the parts that needed correction in order.

## Giriş

Arapça kökenli, “eti kesmek, bir şeyi yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklamak” anlamlarına gelen şerh yazarın söylediğinin arka alanı ile ilgilenir. Şerh etmede metinle hem metnin ana dili hem ıstilahî dil arasında ilişki kurularak yazı dışarıdan yorumlanır. Şârih, bu yüzden kahir ekseriyetle metnin yazarı değil bir başkasıdır. Okuyucu adına metin içerisindeki kapalılık giderilip metin daha anlaşılır duruma getirilir. Metnin kapalılığının yanı sıra şerhlerde metindeki eksikliklerin tamamlandığı, yanlışlıkların düzeltildiği, metinde verilen örneklerin artırıldığı da vâkidir. Burada amaç, hedef kitle okuyucunun metni kolayca anlamasını sağlamaktır. Şerh geleneği, İslamî coğrafyada Kurân-ı Kerim'in Hz. Peygamber tarafından yorumlanması ile başlar. Gramer ve belâgat alanında başlayan şerh geleneği; tefsir, hadis, fıkıh, kelim, felsefe ve tasavvuf gibi ilim sahalarına doğru genişlemiştir. Şerh yazını Memlûklüler ve Osmanlılar zamanında yaygınlaşmıştır. Anadolu sahasında şerh yazımı 14. yüzyılda başlamış, en çok Arapça ve Farsça metinlere dair şerhler kaleme alınmıştır. Hususen dönemin edebiyat dili olarak görülen Farsça metinler hakkında daha fazla şerh mevcuttur. Sa'dî-i Şîrâzî'nin (ö. 691/1292) *Gülüştân*'ı, Ferîdüddin-i Attâr'ın (ö. 618/1221) *Pend-nâme*'si ve *Mantku't-tayr*'ı, Şebusterî'nin (ö. 720/1320) *Gülşen-i Râz*'ı, Abdurrahmân el-Câmî'nin (ö. 898/1492) *Bahâristân*'ı; Hâfız (ö. 792/1390 [?]) ve Şevket-i Buhârî (ö. 1111/1700) gibi İranlı şairlerin divânlarına dair şerhler kaleme alınmıştır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273)'nin *Mesnevî-i Mânevî*'si ise en çok şerh edilen eserlerdendir. Anadolu sahasında ilk şerh Muînüddîn b. Mustafa'nın (ö. XV. yy.) *Mesnevî-i Murâdiyye*'sidir.<sup>1</sup> Bunu kırka yakın *Mesnevî* şerhi takip eder.<sup>2</sup>

Bu çalışmada Ömer Fâik'in (ö. 1245/1830) Sâib-i Tebrîzî'ye ait *Ney Gazeli* şerhinin şekli ve içeriği hakkında bilgiler verecek ve tenkitli metnini sunacağız. Ayrıca Sâib-i Tebrîzî ve Ömer Fâik'in hayat ve eserlerini kısaca tanıtacağız. Zamanının önemli şairlerinden biri olan Sâib-i Tebrîzî

<sup>1</sup> Sedat Şensoy, “Şerh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 38/555-58; Ömür Ceylan, “Şerh: Türk Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 38/565-568; Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 41-71.

<sup>2</sup> Ayrıntılı bilgi için bk. Şener Demirel, “Mevlânâ'nın Mesnevî'si ve Şerhleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/10 (2007), 481-502. İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008), 244-245.

hakkında böyle bir çalışma yapmak hem Sebk-i Hindî<sup>3</sup> şairlerini anlamak hem şerh geleneğinin 19. yüzyıldaki bir örneğini görmek ve şerh yazınının gelişimini göstermek adına önem arz etmektedir. İncelemede yazarların hayatı ve eserleri için tabakât kitaplarına ve kendi eserlerine müracaat ettik. Şekli özellikler kısmında şerhin ismi, ne zaman, nerede ve neye binaen yazıldığına dair bilgiler verdik ve fikirler yürüttük. Metinde kullanılan tercüme ve şerh yöntemlerini örnekleriyle birlikte verip şârihin tercüme ve şerh etme metodunu ortaya koyduk. Metin oluşturulurken kütüphanelerimizde kayıtlı dört nüshayı temin ederek çalışmamıza başladık. Tenkitli metni oluştururken çevriyazı harflerini kullandık. İlk -müellif nüshası olmamasından ötürü- Yusuf Öz’ün kullandığı nüsha dışındaki nüshalardan metni oluşturduk.<sup>4</sup> Akabinde Mevlana Kütüphanesi nüshası ve Yusuf Öz’ün ilgili çalışması ile nüshalardan hareketle oluşturduğumuz metni karşılaştırdık ve Mevlana Kütüphanesi nüshasını metne dâhil ettik. Nüsha farklarını sayfa altında gösterdik. Âyet ve hadisler için Arap alfabesini kullandık. Arapça ve Farsça ekler için “Çevri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”<sup>5</sup> isimli makaleyi esas aldık. Metin tavsifini yapıp Yusuf Öz’ün çalışmasında tashih edilen yerleri sıralı şekilde verdik.

### 1. Sâib-i Tebrîzî (ö. 1081/1671-1087/1676)

Tebriz veya İsfahan’da 999/1591’de doğduğu düşünülmektedir. Eğitime İsfahan’da başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin birkaç şehrinde, Herat, Kabil gibi yerlerde bulunmuştur. II. Abbas zamanının gözde şairleri arasına girmiş, Şah Süleyman döneminde ise gözden düşmüştür. Sebk-i Hindî’nin ilk temsilcisidir. 1081/1671 veya 1087/1676 yılında vefat edip İsfahan’da defnedilmiştir. Gazellerinde aşk, tasavvuf ve hikmet konuları ağırlıktadır. Onun Mevlevî olduğu yönünde tabakât kitaplarında yaygın

<sup>3</sup> Sebk-i Hindî XVI-XVIII. yüzyıllar arasında Hindistan, İran, Irak, Afganistan, Tacikistan ve Osmanlı coğrafyasında yaşayan şairler tarafından benimsenmiş bir edebi üsluptur. Sebk-i Hindî’de mana söze hâkim olup muhayyile öne geçer. Giriş mazmunları, anlam kapalılığı, ince hayalleri, az kelime ile çok şey ifade edilmek istenmesi temel özellikleridir. Mübalağa, irsâl-i mesel, teşhis, istiare, mecaz ve kinaye sanatları bu şiirde çokça kullanılmıştır. Örfî-i Şîrâzî, Feyzî-i Hindî, Mirza Celâl Esîr, Sâib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî bu ekolün önemli temsilcileridir. Türk edebiyatında XVII ve XVIII. yüzyıllarda Nef’î, Fehîm-i Kadîm, Nâilî, Nedîm-i Kadîm, Nâbî ve Şeyh Galib gibi şairler bu üslupta eserler husule getirmişlerdir. [Ali Fuat Bilkan, “Sebk-i Hindî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009) 36/253-255.]

<sup>4</sup> Yusuf Öz, “Sâib-i Tebrîzî’nin Mevlânâ’dan İlhamla Yazdığı Bir Gazeli ve Türkçe Şerhi”, *Mevlana Araştırmaları*, ed. Adnan Karaismailoğlu (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 4/103-125.

<sup>5</sup> İsmail Ünver, “Çevri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993), 51-89.

bir görüş bulunmaktadır.<sup>6</sup> Altı ciltlik büyük dîvânı 73000 beyitten müteşekkildir. *Kandeharnâme* ve *Mahmud u Ayaz* mesnevîlerinin dışında *Beyaz*, *Mir'âtü'l-cemâl*, *Meyhâne*, *Ârâyış-i Nigâr* ve *Vâcibü'l-hıfz* gibi seçkileri ile *Makâlât-ı Tenbekû* gibi eserleri bulunmaktadır. Az sayıda Türkçe şiirleri mevcuttur.<sup>7</sup> Sâib'in şiirlerine şu Türk yazarları şerh yazmıştır: İsmet Mehmed Efendi (ö. 1160/1747), Pîrî-zâde Osman Sâib (ö. 1183/1770), Ebûbekir Nusret Efendi (ö. 1208/1794), Ömer Fâik, Mehmed Murad Molla (ö. 1264/1788), Süleyman Fehim'in (ö. 1242/1845) şerhini devam ettiren Ahmet Cevdet Paşa (ö. 1312/1895) ve Muallim Nâci (ö. 1310/1893).<sup>8</sup>

## 2. Ömer Fâik Efendi

### 2.1. Hayatı

Ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemekle birlikte babasının isminin Abdullah olduğu *Osmanlı Müellifleri*'nin ilgili başlığında bulunmaktadır.<sup>9</sup> Onun 1190/1776'da, Baltalimanı'nda ikameti *Makâlât-ı Sıddikî*'de geçmektedir.<sup>10</sup> Ömer Fâik bazı vezirlerin kethüdalık maiyetinde mühürdarlık ve hâcegânlık rütbesi gibi ünvanlarla divanda görevler almıştır.<sup>11</sup> Akabinde ise bazı şehirlerde memurluk yapmıştır.<sup>12</sup> Bursa'da memur iken Nurullah Paşa'nın kendisini Anadolu'ya sürdüğünü, ardından affettiğini *Dîvân*'ındaki "itdim" redifli kasîdeden anlamaktayız.<sup>13</sup> Devlet ricâli arasında iç halkaya dâhil olduğu, III. Selim'in sır kâtibi Ahmed Efendi'yle arkadaşlığından bilinebilmektedir.<sup>14</sup> Yine *Nizâmü'l-âtık fi-bahri'l-amîk* isimli eserinin bir nüshasında kendi el yazısıyla kayıtlı "li-müellefihi 'Ömer Fâik 'an h'âcegân-ı divân-ı hümayûn" ibaresinden 1237 Şevval/1822 Haziran'da divan-ı hümayunda

<sup>6</sup> Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîye* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 170-173.

<sup>7</sup> S. Cengiz Sadıkoğlu, "Sâib-i Tebrizî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008) 35/541-42; Osman Ünlü, "Türk Edebiyatında Sâib-i Tebrizî Şerhleri", *Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2006), 86-87.

<sup>8</sup> Osman Ünlü, "Türk Edebiyatında Sâib-i Tebrizî Şerhleri", 87-92.

<sup>9</sup> Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 3/106.

<sup>10</sup> Ömer Fâik, *Makâlât-ı Sıddikî* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, NEK-TY10224), 3b.

<sup>11</sup> Fatîm Davud, *Hâtimetü'l-eş'âr* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneleri ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 377; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969) 1/350; Hande Büyükkaya, *Fâik Ömer ve Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme* (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 4.

<sup>12</sup> İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350.

<sup>13</sup> Hande Büyükkaya, *Fâik Ömer ve Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, 5.

<sup>14</sup> İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350.

bulunduğu görülmektedir.<sup>15</sup> Ömer Fâik İstanbul'da divanda, çeşitli makamlarda bulunduktan sonra şikk-ı sâlis defterdarlığına atanmıştır.<sup>16</sup> 1245/1830'da, İstanbul'da vefat etmiştir.<sup>17</sup> Kaynaklarda, şair tabiatında birisi olarak nitelendirilir.<sup>18</sup> Divan-ı hümayundaki görevlerinden ötürü iyi bir eğitim gördüğü düşünülebilir. Tasavvuf ehli olması ise hayatında önemli bir yer tutar. Ömer Fâik ilkin Şeyh Sâdik Efendi'ye tâbi olmuş, Sâdiyye tarikatine intisap etmiştir. Neccârzâde Mehmed Sıddık Efendi ile tanıştıktan sonra ise Nakşibendiyye tarikatına dâhil olmuştur.<sup>19</sup> *Makâlât-ı Sıddîkî* isimli kitabının girişinde, Nakşibendiliğe nasıl dâhil olduğundan bahseder. Nakşibendiliğe 1190/1777 senesinde dâhil olduğunu yine bu kitapta zikreder.<sup>20</sup>

## 2.2. Eserleri:

***Makâlât-ı Sıddîkî*:** Ömer Fâik'in şeyhi, Neccarzâde'nin hayatı hakkındadır.<sup>21</sup> Kitaba yol veren Neccar-zâde'nin damadı Şeyh İsmail Hakkı'dır. İsmail Hakkı tıpkı Neccarzâde'nin babası Mustafa Rızaeddin'e ithafen kaleme alınmış *Ahvâl-i Rızâiyye* gibi Neccarzâde'nin hayatı hakkında da bir kitap yazılmasını istemiştir. Yazar metne Neccarzâde ile nasıl tanıştığını anlatarak başlar, dervişlik adabıyla ilgili bilgiler verir ve şeyhine dair menkıbeler kısmına gelir.<sup>22</sup> Metin 1210/1795'te yazılmıştır. Bu eser Neccarzâde'nin babasının terceme-i hâlinin anlatıldığı *Ahvâl-i Rızâiyye* ve başka risalelerle birlikte tab' edilmiştir.<sup>23</sup>

***Nizâmü'l-atîk fi-bahri'l-amîk*:** Yazar sebep-i telifte Cemaziyelevvel 1219/Eylül 1804 tarihinde III. Selim'in sırkatibi Ahmed Efendi'nin de hazır bulunduğu bir mecliste, devlet nizamının tartışıldığını söyler. Kendisine bu mevzuda ne fikirde olduğu sorulsa da bir iki kelâmla meseleyi geçirir. Akabinde aklına gelen düşünceleri kaleme alır ve iki üç gün içerisinde *Nizâmu'l-Atîk*'i tamamlar. Eserde, devletin ne şekilde nizama gireceği otuz iki başlık altında işlenir. Bunlardan dokuz tanesi

<sup>15</sup> İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350.

<sup>16</sup> Fatin Davud, *Hâtîmetu'l-eş'âr*, 377, Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-a'lâm* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1314), 5/3340; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350. [Bursalı Mehmet Tahir şikk-ı sani defterdarı olduğunu yazar. (Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/107.)]

<sup>17</sup> Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/107; Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-a'lâm*, 5/3340; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350; Fatin Davud, *Hâtîmetu'l-eş'âr*, 375.

<sup>18</sup> Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/107.

<sup>19</sup> Fatin Davud, *Hâtîmetu'l-eş'âr*, 375; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350.

<sup>20</sup> Ömer Fâik, *Makâlât-ı Sıddîkî*, 3a.

<sup>21</sup> Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/107.

<sup>22</sup> Ömer Fâik, *Makâlât-ı Sıddîkî*, 2a-6b.

<sup>23</sup> İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350.

manevi tedbirler iken yirmi üç tanesi şeklî tedbirlerdir. Manevilerin nazârî, şeklîlerinse amelî tedbirler olduğu söylenebilir.<sup>24</sup>

**Dîvân:** Türkçe ve Farsça olarak iki kısma ayrılan dîvânı, klasik dîvân tertibine göre düzenlenmiştir. Eserde 1611 tane beyit vardır.<sup>25</sup>

**Dîvân-ı Nuût:** Hz. Peygamber'e dair gazel biçiminde 46 tane na'tın bulunduğu eser, münâcât ve iki na'tla başlar. Hurûf-ı hecâ ile sıralanmış na'tlardan sonra şairin af talebine dair bir kıta bulunmaktadır. Eser 22 varaktan müteşekkildir.<sup>26</sup>

**Lübb-i Sohen:** Hafız-ı Şîrâzî'nin bir mısraına yapılmış tasavvufi şerhtir.<sup>27</sup>

### 3. Terceme-i Gazel-i Sâib

#### 3.1. Metnin Şeklî Özellikleri

Şerhin dört nüshasında eserin özel bir ismi bulunmamaktadır. Metinde şârihin eseri yazma sebebine dair kısa da olsa bir sebep-i te'lîf yer almaktadır. Ömer Fâik, arkadaşlarıyla Sâib'in *Dîvân*'ını okurken ney hakkında yazılmış gazelin dikkatini çektiğini söyler. Gazelin aşk remizlerini ve ney'in sırrını, aşk yolunun yolcularına açıkladığını gördüğünden -kendisini yetersiz kabul etse dahi- gazeli tercüme ve şerh ile ihvana armağan olarak sunma iştiağını duyar.

Eserin hangi tarihte yazıldığına dair Süleymaniye, İstanbul ve Mevlana Müzesi kütüphanelerindeki nüshalarda “Temmet et-terceme sene'u elfu mi'eteyni erba'a ve şelâşûn/Bu terceme 1234'te bitti” ibaresi bulunmaktadır. Mehmed Emin'in istinsah ettiği Yapı Kredi nüshasında bu bilgi yoktur. Bu üç nüshadan hareketle şârihin eserine bir ad vermediğini; ama eseri terceme şeklinde nitelediğini söyleyebiliriz. Eserin nerede yazıldığı mevcut değildir. Yazar besmele ve iki beyitlik münâcâtla eserine başlar. Münâcâtta ney ve rebabın iniltisine vakıf olmak, aşktan anlamak ve gönül ehlinin meclislerinde bulunmak söz konusu edilir. Şair; Allah Teâlâ'dan, her nefeste aşk susuzluğunu dindirmesini diler; devamında kısa bir hamdele ile Hz. Peygamber'in “ilk yaratılan nur” olduğu rivayetini alıntılararak varlığın onun sayesinde vücuda geldiğini vurgular. Aşk feleklerin meydana çıkma sebebidir ve varlığa, ışığın eşyaya sırayetinden fazla nüfuz etmiştir. Bununla birlikte bazı kişiler aşka daha istidatlıdır.

<sup>24</sup> Ömer Fâik, *Nizâmu'l-atîk fî Bahri'l-amik* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, NEKTY 10309), 2a-4a; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/350.

<sup>25</sup> Hande Büyükkaya, *Fâik Ömer ve Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, 8.

<sup>26</sup> Murat Ak, “Bir Osmanlı Münevverî Fâik Ömer ve Divan-ı Nuût'u”, *İstem* 13/25 (2015), 51-52.

<sup>27</sup> İsmail Hakkı Aksoyak, “Fâik'in 'Elâ Yâ Eyyühe's-Sâkî Edir Ke'sen ve Nâvilhâ' Mısraına Tasavvufî Şerhi: Lübb-i Sühan”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* 2/3 (2016), 223-251.

Yazar bu girizgâhından sonra şerhine başlar. Ömer Fâik “Ez-Divân-ı Şâ’ib, Li-Şâ’ib ve Şâ’ib” gibi başlıklar altında Sâib-i Tebrîzî’nin ney hakkındaki gazelinin beyitlerini alıntılar ve akabinde şerhini sunar. Son beyitle birlikte beyitleri bu kadar açıklamakla iktifa ettiğini söyler, ihvandan şerhinin yanlışı varsa düzeltmelerini ve kendisini hayırla yâd etmelerini isteyerek eserini nihayete erdirir.

### 3.2. Metin Şerh Metodu ve Şerh Düzeni

Eserde, önce beyitler verilip ardından metin tercüme ve şerh edilmiş, klasik şerh usulüne uyulmuştur. Tercümenin ardından metnin içeriğine dair kelimelerin ve kavramların ıstılahi anlamlarından, telmih gibi söz sanatları ve öz hayat deneyimlerinden hareketle gazel yorumlanmıştır.

#### 3.2.1. Tercüme

Tercüme genellikle “maḥlaş-ı soḥen, ḥāşılı’l-ma’nā, me’āl-i soḥen” gibi değişen ibarelerle başlar.<sup>28</sup> İfadelerin sürekli değişmesinden hareketle yazarın tekdüze bir anlatımı tercih etmediği söylenebilir. Ömer Fâik metni kimi zaman olduğu gibi kimi zamansa serbest tercümeyle Türkçeye çevirmiştir. İlgili iki tercüme örneği aşağıda sunulabilir:

| Tercüme                                                                                         |                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 19. Der-kemend-i dil-şikâreş nîst çîn kûteh ki ü<br>Bâ-ğarîbî nağmehâ-yı ü be-her gûş-ı âşinâst | ...anun dil-şikâr nağmeleri kemendinde kâşîr bûklümü yokdur.<br>Ğarîbliği ile bile her kulağa âşinâdur.                                                                                 |
| Serbest Tercüme                                                                                 |                                                                                                                                                                                         |
| 1. Gerçi ney zerd u za’îf ü lâğar pâst<br>Çon ‘aşâ-yı Mûsâ der-ḥorden-i ğam ejdehâst            | ...Gerçi ney zerd u za’îf ü lâğar ve bî-dest ü pâdur. Zâhirde bir kimseye imdâda istî’dâdı yoğ-ise ve rû-nümâ degül ise de ‘aşâ-yı Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm mişillü ğam yimekte ejderhâdur. |

Ömer Fâik; çoğu beyit çevirisinde, metin içerisindeki Farsça kelime ve ibareleri kullanmış, Türkçe karşılığını veya müteradifini metne koymamıştır. Bu ise çevrinin niteliğini düşüren bir unsurdur. Mesela 6. beytin ilk mısraı olan “Der-ḥarîm-i mî-keşân mestâne mî-güyed soḥen”in çevrisi “Me’āl-i soḥen, mî-keşân’ın bezm-i ḥāşânda sözi mestâne söyler.”de “mî-keşân”ı çevirmez. 14. beyitte ilk mısra “Şest der-her dil-ki bended mî-keşed der-ḥāk ḥûn” beyti “Her gönül ki şest bağlayup nişân-gâh eyleye, ḥāk ḥûna çıkup mecrûḥ ider.” şeklinde tercüme edilmiştir. Bu husus, sonradan açıklama

<sup>28</sup> Diğer ifadeler şunlardır: Ma’nā-yı ‘ibâre-i zâhiriyye ve ḥâkîkiyye budur ki, ḥulâşa-i soḥen, ḥulâşa-i ma’nā-yı soḥen, ḥulâşa-i ma’ânî-i ‘ibâre, ḥulâşa-i ma’ânî-i beyt, mu-laḥḥaş-ı soḥen, terceme-i soḥen, muḥaṣṣal-ı soḥen, ḥāşılı’l-ma’nā, maḥşûl-ı soḥen.

yapılacağı için tercümenin önemsenmediği yahut metnin dil üslubunun orta nesre yakınlığından kaynaklanıyor olabilir. Metinde geçen kelimeler tercümede kullanılmakla birlikte ardından kelimenin yaklaşık anlamlarının verildiği de vakidir. 13. beyitte geçen “**ser-beste**” ifadesi “**mestür u memhür**” tabiriyle karşılanmaya çalışılır. 27. beyitte de “**resâst**” ifadesi tekrar ederek “**resâdur**” denildikten başka “**vâsıldur**” şeklinde müteradifi ile açıklanır. 33. beyitte “**bî-ḥâsṭ ḥâsṭ**” ifadesi “**ister istemez**” şeklinde Türkçeye tercüme edilirken “**ya'nî bî-tekellûf**” ibaresiyle ifadenin yaklaşığı verilir. Şârih ayrıca metindeki maksut-ı manayı verici en mühim kelimeyi açıklayarak metni tercüme eder. 8. beyitte geçen “**nevâst**” sözü bu minvalde iki manasıyla birlikte açıklanmıştır. Burada “**nevâ**” için hem musikideki makam hem azık manaları ele alınmış, iki mananın da beyit için anlama mutabık olduğu dile getirilmiştir.

### 3.3. Şerh İçin Kullanılan Unsurlar

Şârih tercümeden sonra metni şerh ederken ya söz sanatına dair bir açıklamayla beytin maksudunu verir yahut kendisi veya Sâib'in yaşantısından hareketle; örf ve insan tabiatına dair hususlarla beyti ele alır. Onun bir metni iki şekilde yorumladığı da vakidir. Şârih, çoğu zaman kendi şerhinin mutlak olmadığını şerh sonuna eklediği ifadelerle belirtir: “*Allāhu a'lemu bi'l-ḥaḳīḳatī*” ve “*Kināye olmak ihtimāldür zannolunur.*” gibi tabirler bu minvaldedir.<sup>29</sup> Şârih 15. beyitte ise yorumunun eksikliğini belirtme ihtiyacı duyar: “*Bu bâbda bundan ziyāde ma'nā-yı dīgere muḳtedir degülüm. Erbābına 'aşk olsun.*” Ömer Fâik, Sâib'in tekrar niteliğinde yahut manası çok açık olan beyitlerine kısaca değinir.<sup>30</sup>

#### 3.3.1. Telmih ve Diğer Söz Sanatları

Ömer Fâik iki tane beyti telmihten hareketle yorumlar: 1. beytin ilk mısraı “*Aşā-yı Mūsā 'aleyhi's-selām mişillü gam yimekte ejderhādur.*” şeklinde çevrilir. Ömer Fâik ney-Hz. Musa ilişkisini göstermek adına Hz. Musa ile Firavun arasında geçen mücadeleyi hatırlatır. Burada, hidayete ileten asanın yerini ney almıştır. Firavun ise nefsi temsil eder. Asa, Firavun'u ve tabilerini yenerek rezil ettiği gibi ney de nefsi kahreder ve ney'e tabi olanları sahil-i selamete erdirir. 24. beyitte geçen “**âstün-i Meryem/ Meryem'in yeni**” ifadesi ile “**çāh-ı Yūsuf/Yusuf'un kuyusu**” ilintilidir. Hz. Meryem ile Hz. Yusuf arasındaki benzerlik iffet sıfatına daırdır. Bu vasıf “**âstün-i Meryem**”le karşılanır. Zira birinde Hz. Cibril'in, Hz. Meryem'in yeninden üflemesiyle Hz. İsa rahm-ı madere düşer, diğerinde ise Hz.

<sup>29</sup> 12. “*Hulāşa-i kelām ma'ānī-i beyt bu vechle olmak fehmi olunur.*” 13. “*Ma'ānī-i beyt bu küşeleri imā murādı olmak zānn olunur Allāhu a'lem.*” 14. “*Şā'ib merhūm cā'iz ki bu me'ālī murād itmiş ola.*” 24. “*Bu beytūn ma'ānīsinde kudret-i taşarrufumuz bu miḳdārdur. Allāhu a'lemu bi'l-ḥaḳīḳatī.*”

<sup>30</sup> 6. “*Tafşili muḳaddemki beytlerde zikr olunmuşdur.*” 16. “*Ma'nā-yı tavile ihtiyāc olmadığı zāhirdür.*” 33. “*Hulāşa-i ma'nā beytden zāhirdür.*”

Yusuf'un elbisesi yırtılır, Zeliha'nın iftirasına uğrar, zindana atılır. Şârih bu iki örneğin verilme nedenini, aşk hakkında temkinli olunma lüzumuyla açıklar. Kişi Allah aşkından dolayı söylememesi gereken, şeriata mugayir şeyler dile getirebilir, bu temkinsizliktir. Mansur bundan dolayı dara çekilmiştir. Şârihe göre temkinle aşkını gizleyen mükâfatlandırılmış, temkinsiz davranıp dile getiren kuyuya düşmüş, cezalandırılmıştır.<sup>31</sup>

Metinde geçen başka söz sanatları şöylece açıklanır: 4. beyitte ikinci mısra tercümesi olan “*Buncılayın çābuk u bādbāy, ‘ālem-i imkānda kandedür?*” ile istifhām-ı inkārî ve istihsan sanatının yapıldığı söylenilir. 8. beytin anlamı verilirken “*Ancak zāhiren sīnesi delik, bağı yanık bī-berg ü bī-nevā ‘uşşāk-ı İlāhiyyeye teşbihdür.*” cümlesiyle teşbih sanatı yapıldığı dile getirilir. 26. beyitte neydeki delikler göze benzetilmiştir. Ayrıca şârih neyzenin parmaklarını neyin delikleri üzerine koymasıyla ney'in güya “başım gözüm üzere” diyerek neyzene izin verdiğini belirtmiş, teşhis sanatı yapıldığına dikkat çekmiştir.<sup>32</sup>

### 3.3.1.1. Tarihî Hadiselerden Yararlanma

Ömer Fâik 3. beyitte “gönül Kâbe'sinin oluğu” terkibi ile “rahmet yağmuru”nu bağdaştırır. Mesele kalbin, nefse dair arzulardan arınması şeklinde açıklanır. Metinde geçmese de ‘kalbin masivadan arınması’ Kâbe ile ilintilendirilir ve Kâbe'nin Mekke fethinde putlardan temizlenmesi vukuu anlatılır: “...*zamān-ı cāhiliyyetde hīn-i feth-i Mekke'de ‘aleyhi ‘ş-şalātu ve ‘s-selām efendimiz yed-i mübārekindeki miḥcenleriyle işāret buyurdukda dīvārlardaki aşnām endāhte-i zemīn olurdu...kesr-i aşnāmla beytu'llāhi tathīr buyurdılar.*” 24. beyitte yine tarihî bir bilgiden yararlanılarak metin yorumlanır. Âşık yerindeki velilerin bazı zaman kendilerinden geçerek şeriata mugayir laflar edebildiği hatırlatılır ve Mansur'un katline atıf yapılır. Şârihin bu noktada şeriat ehlinin yanında olduğu söylenebilir: “*Deryā-yı ‘aşkda ba'zen bora ve fırtınalar vukū'ında ‘adem-i temkīn ḥasebiyle*

<sup>31</sup> Kanımızca bu şerhte şârih yanılmıştır. Burada metin ile şerh arasında uyumsuzluk vardır. Hz. Meryem'in temkiniyle mükâfatlandırıldığı, Hz. Yusuf'un temkinsizliğinden cezalandırıldığı söylenmiştir. Kanaatimizce temkinsizlik Hz. Yusuf'la ilişkilendirilemez. Temkinsizlik Hz. Yusuf'un elbisesinin yırtılması ile ilgili olamaz. Hz. Yusuf nefsinin yenmiş, zina teklifini reddetmiş ve iffetini korumuştur. Metinde “kuyu” geçiyor. Buna binaen temkinsizlik Hz. Yakup'la ilişkilendirilmelidir. Zira Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin zihninde kötülüğün uyanmasına sebep olmuş, onu götürelim teklifi karşısında “Onu kurt yer.” demiştir. Kardeşler böylece Hz. Yusuf'u kuyuya atıp “Onu kurt yedi.” yalanını uydurmuşlardır.

<sup>32</sup> 9. beyitte neyin boğumlarının, aşkın kemerine benzetilmekle teşbih-i belîğ ve cinas-ı şairane yapıldığı söylenilir. 11'de yine dervişin riyazet ile kendi kalbini yeter derecede temizlemesi gibi ney'in de kişinin istidadına göre kalbine tesir edeceği söylenerek teşbih yapıldığı ifade edilir. 18'de Hz. Musa'nın asası ile kayayı delip şu çıkardığı gibi ney'in de taş kalplilerin gözünden yaş akıttığı söylenerek teşbih yapıldığı dile getirilir. 31'de “Reh-güzār-ı çeşm” tabirinin cinas ve teşbih olarak neyin deliklerine işaret edebileceği söylenilir.

*erbâb-ı 'aşkuñ ba'zından şaṭṭ u tāmāt zuhūra gelmekle ḥasebu's-şer' te'dīb lāzım gelür. Ve belki ḥük-m-i zevāhir-i şer'îyye ile i'dāmı iktizā ider. Muteḳaddimünden Huseyn el-Manşūr ve emşâli mişillü..."*

### 3.3.2. Şârihin Tecrübelerden Hareketle Yaptığı Çıkarsamalar

Ömer Fâik, Sâib'in hayatı ile ilgili bilgilerden hareketle de metni yorumlar. Mesela 9. beyit, Sâib'in Mevlevî olduğu görüşünden hareketle şerh edilir. 23. beyitte aynı husus gözetilerek şöyle denilir: “Çünkü Şâ'ib-i merḥûm bu ḡazelüñ me'âllerinden ve maḳṭa' beyti meşhûmından ṭarîḳ-i Mevlevîyye ricâlerinden idügi fehîm olunur.” Burada Sâib'in Mevlevî olduğunu düşündürecek ifade metindeki “âstîn efşân”dır. Şârih bu ifadeyle semâa işaret edildiğini söyler: “Ve daḡi ḳola tâbî' olmaḡla âstîn-efşân ta'bîrinden ref'-i yed ile semâ'-ı Mevlevîyyeye daḡi ḡafî bir îmâ murâd olunmaḡ ḳann olunur”. Şârihin kendi hayatından izlere ise 11. beytin izahında rastlamaktayız. Burada şârih velilerin, meclisteki kişilerin hallerinden haberdar olup nabza göre şerbet verdiklerini söyler. Şârih bu yüzden şeyhinin huzuruna giderken gusûl alıp istiḡfar ettiğini dile getirir. Yazar 13. beyitte bundan farklı olarak genel yaşam tecrübesiyle metni çözümler. İkinci mısraında geçen “Ancak hem-dem ve hem-nefes bula...”’dan hareketle şöyle bir yorum getirir: “Bu me'âlüñ zâhirde teşbîh-i rengîni ḡurbetde pek zâhirdür. Meşelâ bir kimse diyâr-ı ḡurbetde min-ḡayri me'mûl kendi memleketinden bir aḡbâbını görse ṭarafeynüñ ḡâne-i dilinde o ânda bir âfitâb-ı meveddet leme'ân ider ki ḡüyâ ṭarafeyn şıla-i raḡm itmiş olurlar.” Ömer Fâik, buradan mısranın asıl anlamına yönelerek kalp ehli eğer kendine böyle bir arkadaş ve sırdaş bulursa söz konusu durumun dünyevi arkadaşlığa nazaran daha kuvvetli olacağını belirtir.

### 3.3.3. Kelimeden Hareketle Şerh

Ömer Fâik nasıl ki ihtimalleri gözeterek -“nevâ” kelimesinde olduğu gibi- metni iki defa tercüme etmişse metnin manasını verirken de ikili anlamlar üzerinde durur. Mesela 4. beyit “Ervâḡ-ı ḳudsîyyeyi meydân-ı aḳdese getürür. Buncılayın cābuk u bâdbây, âlem-i imkânda ḳandedür?” şeklinde tercüme edilmiştir. Anlamındaysa kişilerin ney sesinden istidatlarına göre yararlanacağı belirtilir. Ney kabiliyeti olmayanı hevasının isteklerine yönlendirir; kabiliyeti olan, yani kalbinde aşktan eser bulunana vatan-ı aslîyi hatırlatır. Şârih burada ikinci, ama yakın bir mana üzerinde durur. Buna göre ney, kişinin kalbini nefesine dair isteklerden arındırır ve kâmil bir insan mertebesine yükseltir. Ömer Fâik bazen bir kelimenin veya ibarenin hatırlattıklarından hareketle bütün beyti açıklamaya çalışır. 5. beyitte geçen “cādū nefs” bu minvalde bir örnektir. Beyitte geçmemekle birlikte “sihir” kelimesi beyti açıklamada belirleyicidir. Burada nefis cadıya benzetilmiştir. Cadının işi sihirdir ve sihir batıldır. Eğer kişi, nefse boyun eğerse bu, cadı sihrinin/nefsin arzularının kişiye tesirine delalet eder. Kişi, nefsin isteklerinden uzaklaşırsa ney güzelce tesir eder ve neyin sesi, sihr-i

helal olur. 21. beyitte yine bir ifadeden hareketle anlam genişletilerek ortaya konulmaya çalışılır. Buradaki ibare “**ne-mî-pîçîd/sarılmaz**”dır. Bu aynı zamanda “*te’şîr itmez*”den murattır. Sarılan şey ise sarmaşıktır. Sarmaşık nasıl ki kapı ve duvara yapışır bırakmazsa aşk kadehinden içenler de mahşere dek o mestlikle yaşarlar. Şârih iki anlamı birleştirerek yeni bir hayalle aşk sarmaşığı eğer gönül duvarına bir kere sarılsa başkaya, yani masivaya yer bırakmaz, der ve metni ikinci defa yorumlar.

#### 4. Nüsha Tavsifleri

##### 4.1. Yapı Kredi Nüshası:

Nüsha Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler bölümünde 035864 demirbaş ve Y O394 yer numarasında kayıtlıdır. Baskı ebru kapaklıdır. 195X105 mm ebadında 11 varağa talik hatla istinsah edilmiştir. 24 satırdır. Kâğıdı krem renginde ve aharlıdır. Sâib’in beyitleri sürh mürekkeple yazılmıştır. Metin 1269/1852-53’de Mehmed Emin isimli birisi tarafından istinsah edilmiştir. “Y” remzi ile tenkitli metinde gösterilmiştir

Başı:

Yâ Rabb zi-sırr-ı nâle-i ‘ışk feyz-yâb kon

Remz-âşnâ-yı nağme nây u rebâb kon (1b)

Sonu:

Bu ‘abd-i hâkîr-i ahkârı mesrûr buyurup hayrla yâd buyurula. (10b)

##### 4.2. İstanbul Üniversitesi Nüshası:

Nüsha İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi’nde NEKTY03736’da kayıtlıdır. Çiçek desenli, siyah deri kapaklıdır. 197X125 mm ebadında 18 varağa rika hattıyla istinsah edilmiştir. Satır sayısı 19’dur. Kâğıdı krem rengi ve aharlıdır. Sürh cedvel içerisinde yazılmıştır. Sâib’in beyitleri sürh mürekkebe yazılmıştır. İstinsah kaydı yoktur. “İ” remzi ile tenkitli metinde gösterilmiştir.

Başı:

Yâ Rabb zi-sırr-ı nâle-i ‘ışk feyz-yâb kon

Remz-âşnâ-yı nağme nây u rebâb kon (1b)

Sonu:

Bu ‘abd-i hâkîr-i mesrûr buyurup hayrla yâd buyuralar

Temmet et-terceme li-senetihî elfu mi’eteyn erba’a ve şelâşûn (18b)

##### 4.3. Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası:

Nüsha İstanbul Süleymâniye Kütüphânesi İzmir koleksiyonu içerisinde 622 numara ile kayıtlı mecmuada ilk eserdir. Kahverengi meşin ciltlidir. 225X135-200X104 mm ebadında 20 satır, 13 yaprağa sülûs hattıyla istinsah edilmiştir. Kâğıdı krem rengi ve aharlıdır. Sayfalarda lekeler mevcuttur. Sâib’in beyitleri sürh mürekkeple yazılmıştır. İstinsah kaydı yoktur. “S” remzi ile tenkitli metinde gösterilmiştir.

Başı:

Münâcât

Yâ Rabb zi-sırr-ı nâle-i 'ışk feyz-yâb kon

Remz-âşnâ-yı nağme nây u rebâb kon (1b)

Sonu:

Temmet et-terceme li-senetihî elfu mi'eteyn erba'a ve şelâşün (13b)

#### 4.4. Mevlana Müzesi Kütüphanesi Nüshası:

Nüsha Mevlana Müzesi Kütüphanesi 2454 numaralı mecmua içerisinde kayıtlıdır. 84b-99a varakları arasındadır. Kenarı nokta cetvelli meşin ciltlidir. 222X140-176X92 mm ebadında, 11 yaprağa talik hattıyla istinsah edilmiştir. Kâğıdı krem rengi ve aharlıdır. Sâib'in beyitleri sürh mürekkeple yazılmıştır. İstinsah kaydı yoktur. "K" remzi ile tenkitli metinde gösterilmiştir.

Başı:

Yâ Rabb zi-sırr-ı nâle-i 'ışk feyz-yâb kon

Remz-âşnâ-yı nağme nây [u] rebâb kon (84b)

Sonu:

Bu 'abd-i ahkârı mesrûr buyurup hayırla yâd buyuralar. Temmet et-terceme li-senetihî elfun mi'eteyn erba'a ve şelâşün. Temmet 1234.

Vukûfe bi-kitâbhâne-i Hâzret-i Mevlânâ kıddise sırruhu'l-a'lâ. (99a)

#### 5. Sâib-i Tebrîzî'nin Mevlânâ'dan İlhamla Yazdığı Bir Gazeli ve Türkçe Şerhi İsimli Çalışmanın Tashihi

Yusuf Öz'ün çalışması için esas aldığı Mevlana Müzesi Kütüphanesi nüshası ile onun hazırladığı metni karşılaştırdık. İlk nüshadaki kelime veya ifadeyi vermek ve Yusuf Öz'ün çalışmasını Ö harfiyle karşılamak üzere iki metin arasında tesbit ettiğimiz fark ve eksiklikleri şöylece gösterebiliriz: **Melik:** mülk Ö, 111; **lâ-yu'âd:** li-eb'âdi Ö; **ittikâ:** 'ankâ Ö; **kur-bet:** ferîb Ö; **nîstî:** nisbeti Ö; **Li-Hakânî:** Li-Kânî Ö; **imân:** imâle Ö; **buṭün ki:** buṭünla Ö, 112; **muşaddık:** muşdaḡ Ö; **efḡân:** iḡ'ân Ö; **cümleten:** cümle-i Ö; **ibtîlâ:** enîrân Ö; **zerd:** tereddüd Ö; **ta'mîr:** zamîr Ö; **cismâniyyede:** ḡüsn-nümâyîde Ö, 113; **ve illâ felâ:** ve'l-eḡallen Ö; **Ka'be-i gönlüne:** Ka'be gönlüne Ö; **eşnâm-ı şuver:** eşnâm şuver Ö; **nâvdân-ı dil Ka'be-i Mükerrerme'de:** nâvdân dil-i Ka'be-i mükerrermede Ö; **yoḡdur:** bu kadar Ö; **şîtä:** senâ Ö; **sâlik:** mâlik Ö, 114; **çâbük-rev:** çâbuk Ö; **cilveend:** cilve'i Ö; **a'mâlardur:** a'mâdurlar Ö; **lehv:** -Ö; **muḡaddemki:** muḡaddemedeki Ö; **rumûzât:** rumûzâtı Ö; **şûrî:** şuveri Ö, 115; **diline:** dilinde Ö; **şûrî:** şuveri Ö; **teşekkî:** teşnegî Ö, 116; **uçıcı:** evceyici Ö; **kemer-i ḡayretine:** kemer ḡayretine Ö; **âlâm:** elâm Ö; **ibâre:** ḡubâre Ö; **kemer-i ḡayret:** kemer ḡayret Ö; **hûş:** hoş Ö; **pest:** best Ö; **tevemdür:** tüemdür Ö; **vâdî:** vâlid Ö; **riyâzetden:** riyâzından Ö, 117; **riyâzet:** riyâzât Ö; **riyâzet:** riyâzât Ö; **ney daḡi:** ney ve daḡi Ö; **keyfiyyete:** keyfiyyetine Ö; **mütesellî:** müsellî Ö; **irâ-**

**deti:** *irâdetli* Ö; **ḳaddesallāhu:** *kuddisallāhu* Ö; **şūriyye:** *şuveriye* Ö; **mücāhede ile ḥabl-i āsāyişi bu vahşet-serāda pūr-ḥum u pīç olduğda maḳām-ı taşabburda şābit:** -Ö; **حبيب:** *ḥibb* Ö; **felā:** *kilā* Ö; **teşbih ü rengini;** *teşbīdūr nükbeti* Ö; **der-her:** *ber-her* Ö, 118; **ḥāk ḥūn:** *ḥāk u ḥūn* Ö; **göñül ki:** *göñlüne* Ö; **ḥāk ḥūna:** *ḥāk-ı ḥūna* Ö; **elbette:** *elinde* Ö; **göñül ki:** *göñlüne* Ö; **pāş:** *basış* Ö; **mine'l-ezel:** *mine'l-evvel* Ö; **sipih:** *siper* Ö; **gürizān:** *gürizān* Ö; **Ne dem ki:** *Mādem ki* Ö; **Ḥubbu'l-vaṭani:** *ḥubbi'l-vaṭan* Ö; **naḥnu:** *naḥnü* Ö; **dıraḥş:** *dıraş* Ö; **lafzı:** *lutfi* Ö; **ḳadar 'ālem-i ḥicrānda:** *ḳadr-i 'ālem ḥicrānda* Ö; **ālām:** *elām* Ö; **cemel:** *cebel* Ö, 119; **hoş naḡamāt-ı nāy ḥayvānātı ve daḡı müteḥayyir idüp:** -Ö; **'aśāsınū:** *'aśā senūn* Ö; **sem'-i gūş-ı ehl-i hūşa:** *sem'-i gūş ehl-i hūşa* Ö; **Menhiyyātdan:** *Menhiyyātından* Ö; **o cānibi:** *evḥābını* Ö; **ne -vechle der:** *tevcihledür* Ö; **ayılmaz:** *açılmaz* Ö; **bede'inde:** *bir ānda* Ö; **ḳadar:** *ḳadr* Ö; **maḳṭa':** *muḳaṭṭa'* Ö; **ḳola:** *ḳula* Ö; **āstīn-i Meryem'dür ve ḳāh-ı Yūsuf'dur:** *āstīn Meryem'dür ve ḳāh Yūsuf'dur* Ö; **tezāyüd-i 'iffet ü 'işmetidür.** **Ve 'adem-i temkīn şāhiblerine:** -Ö, 121; **olmağa:** *olmağla* Ö; **murād rüzgārı ma'nīdür:** *murād-ı remz-kārı mu'indür* Ö; **diyü:** *ve bu* Ö; **Yohsā nāy:** *Bu ḥīss-i nāy* Ö; **def'dür:** *difā'dur* Ö, 122; **istiḥyādan:** *eḥibbādan* Ö; **i'fā:** *a'fā* Ö; **ne vechle:** *tevcihle* Ö; **'acabā:** *cā-be-cā* Ö; **şūrīsi:** *şuverīsi* Ö, 123; **bendeḡān:** *bestegān* Ö; **mevāzı'ını:** *mevāzı'ı* Ö; **setr ü 'afvla:** *sırr-ı 'ufūn* Ö.

### Sonuç

Makalemizde Ömer Fâik'in Sâib-i Tebrizî'ye ait ney konulu Farsça gazelinin şerhini şekil ve içerik yönünden inceledik, dört nüshadan hareketle tenkitli metnini sunduk. Ömer Fâik klasik şerh metoduna uyarak önce metni vermiş devamında Farsça metnin çevrisini ve şerhini ortaya koymuştur. Ömer Fâik, metni ya olduğu gibi yahut serbest tercüme etmiştir. Metni tercüme ederken genellikle Sâib'in kelimelerini kullanmış, kelimenin müteradifini veya karşılığını vermemiştir. Bu da tercümenin anlaşılmasını etkileyen olumsuz bir unsurdur. Tercümenin bu şekilde yapılmasının sebebi muhtemelen, şerhte söz konusu kelimelerin tekrar açıklanacak olması yahut metnin orta nesirde yazılmış olmasıdır. Metin tercümesine geçilirken ifadelerin sürekli değiştirilmesi gibi metinde geniş bir kelime hazinesinin kullanılması metni tekdüzeliğe uzaklaştırmış ve kolay okunur kılmıştır. Ömer Fâik'in şerh bitimlerinde ise metni eksik açıkladığına dair sözleri, sebeb-i telif kısmında bahsettiği kendine olan güvensizliğiyle ilişkilendirilebilir. Şârih metni açıklamak için kelimelerin ve şiirin ikili anlamlarından, telmih, teşbih gibi söz sanatlarından, kelimenin hatırlattığı tenâsüplü bir başka mazmundan, tarihten, öz hayat deneyimlerinden yararlanır. Tenkitli metnimizde ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi ve Mevlana Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshaları karşılaştırdık. Bu metinler

arasında oldukça büyük farklar bulunabilmektedir. Yusuf Öz'ün metni yayına hazırlarken kullandığı Mevlana Müzesi Kütüphanesi nüshası aralarında en sorunlu olanıdır. Bu metinde bazı satırlar atlanılmıştır. Bu ve muhtemelen metnin acele yazılması neticesinde Yusuf Öz'ün çalışmasında yanlışlar ve eksiklikler husule gelmiştir. Bunları liste halinde vererek düzelttik.

### Kaynakça

Ak, Murat. “Bir Osmanlı Münevverî Fâik Ömer ve Dîvân-ı Nuû’tu”. *İSTEM* 13/25 (2015). 47-94.

Aksoyak, İsmail Hakkı. “Fâik’in ‘Elâ Yâ Eyyühe’s-Sâkî Edir Ke’sen ve Nâvilhâ’ Mısraına Tasavvufî Şerhi: Lübb-i Sühan”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* 2/3 (2016). 223-251.

Bilkan, Ali Fuat. “Sebk-i Hindî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/253-255. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.

Büyükkaya, Hande. *Fâik Ömer ve Dîvânı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2008.

Ceylan, Ömür. “Şerh: Türk Edebiyatı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/565-568. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Demirel, Şener. “Mevlânâ’nın Mesnevî’si ve Şerhleri”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/10 (2007), 469-504.

Deylemî, Ebû Mansûr Şehrdâr b. Ebû Şücâ’ Şirveyh b. Şehrdâr. *Müsned’ül-Firdevs*. Kayseri: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, 108, 1a-439a.

Esrar Dede. *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîye*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Fatin Davud. *Hâtimetu’l-eş’âr*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneleri ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Güleç, İsmail. *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şâirleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Ömer Fâik. *Makâlât-ı Sıddikî*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, NEKTY10224. 1a-45a. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty10224.pdf>.

Ömer Fâik. *Nizâmu’l-atîkî Bahri’l-amîk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, NEKTY10309. 1a-34a. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty10309.pdf>.

Öz, Yusuf. “Sâib-i Tebrîzî’nin Mevlânâ’dan İlhamla Yazdığı Bir Gazeli ve Türkçe Şerhi”. *Mevlana Araştırmaları*. ed. Adnan Karaismailoğlu. 4/103-125. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Sadıkoglu, S. Cengiz. “Sâib-i Tebrîzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/541-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Şemseddin Sâmî. *Kâmusu’l-a’lâm*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1314.

Şensoy, Sedat. “Şerh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/555-558. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Ünlü, Osman. “Türk Edebiyatında Sâib-i Tebrîzî Şerhleri”. *Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2006), 85-93.

Ünver, İsmail. “Çevri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993), 51-89.

Yazar, Sâdık. *Anadolu Sahası Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011

**Metin**<sup>33</sup>Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm<sup>34</sup>Münācāt<sup>35</sup>

Yâ Rabb zi-sırr-ı nâle-i 'ışk feyz-yâb kon

Remz-âşnâ-yı nağme-i nây u<sup>36</sup> rebâb kon

Hem-dem-nişin-i meclis-i şâhib-dilân şeve

Der-her demî derûn-ı dilem teşne-yâb kon<sup>37</sup>

Hamd-i lâ-yuḥşâ-yı Melik-i müte'âl zîb-ārâ-yı zebân-ı 'ac-z-i ḥâldür. Te'âlâ 'azze<sup>38</sup> şānuhū ve 'amme nevāluhū. Ve durūd-ı bî-'ad ve şalât-ı nā-ma'dūd-ı lâ-yu'ad, şadr-nişin-i nübüvvet-ittikā, perver-i nāz-ı kurbet, sultān-serir-i ev-ednā peygamberimiz<sup>39</sup> Ḥātemu'l-enbiyā ḥazretlerine olsun ki vaḥdet-i şırf nîstî-i “اول ما خلق الله نوري”<sup>40</sup> mışdākınca nūr-ı hestî-i muṭlaḳ, anuñ maşrıḳ-ı ta'ayyün ü zuhûrına menûṭ u mulḥaḳ olmuştur, şalla'llāhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem. Ve ba'd-ez-în qarîn-i müdrike-i zurefâ ve rehîn-i mülhime-i 'urefâdur ki<sup>41</sup> çünkü irâde-i zât-ı<sup>42</sup> münezzeh-şıfât-ı Cenâb-ı Bârî, ḥilkat-i mevcûdâta<sup>43</sup> cârî olıcaḳ hemân şâhid-i 'aşḳ-ı cilve-ger sâḥa-i zuhûr olmuştur<sup>44</sup>

Li-Ḥāḳānî

Kıṭ'a<sup>45</sup>

İtdi ol-demde hemân 'aşḳ zuhûr

Oldı el-kıssa hüveydâ pür nūr<sup>46</sup>

Sevdi ol nûrî ḥabîbim didi Ḥaḳḳ

Oldı dîdârına 'âşık-ı muṭlaḳ

Ve'l-ḥâşıl 'aşḳ bâ'is-i kirdâr-medâr-ı eflâḳ ve cemî'-i mevcûdâta sirâyeti şemsden tâb-nâḳ olup kulûb-ı nev'-i benî âdem kâbiliyyetine göre

<sup>33</sup> K: 84b.<sup>34</sup> Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm: -İ, -S, -K.<sup>35</sup> Münācāt: -İ, -Y, -K.<sup>36</sup> u: -İ, -S, -K.<sup>37</sup> “Yâ Rabb aşk iniltisi sırrıyla feyz ihsan eyle/Ney ve rebâb nağmesinden anlayan eyle//Gönül ehlinin meclislerinde müdâvim olayım/Gönlümden kopan her nefesi bana râm eyle”<sup>38</sup> 'azze: -Y, -S, -K.<sup>39</sup> peygamberimiz: peygamberim İ.<sup>40</sup> “İlk yaratılan benim nurumdur.” (Hadis-i Şerif)<sup>41</sup> ki: -Y.<sup>42</sup> zât: -İ.<sup>43</sup> mevcûdâta: müdâta İ.<sup>44</sup> olmuştur: olup İ, S, K.<sup>45</sup> Kıṭ'a: -İ, -Y.<sup>46</sup> İ: 2a.

mazhariyetiyle hem-dem olmağın<sup>47</sup> ve envâr-ı fuyûzât-ı 'aşka mazhar olmağın<sup>49</sup> 'inâyet-i ezeliyye ile ba'zıları bi'l-isti'dād nefhâ-i 'aţţâr<sup>50</sup>-ı 'anber-furûşân mürşid-i 'aşka mülâkî ve dimâğ-ı cânları istişmâm-ı bûy-ı fenâ telezzüzünde bâkî<sup>51</sup> olarak mümtâz olmuşlardır. Bu hâkîr ü bî-çâre ve esîr-i dest-bend-i emmâre 'Ömer Fâ'ik-i ğam-h'âra bu meydân-ı fenâ devrânında her<sup>52</sup> bî-ğûle-gir-i inzivâ ve nây-ı şafâ-yı derûnı nağamât<sup>53</sup>-ı hudâ-senc-i inşirâhdan bî-nevâ üzre iken ba'z-ı hullân-ı ba-şafâ ile *Dīvân-ı Şâ'ib* müzâkeresi eşnâsında evşâf-ı nâyı hâvî otuz üç beyt bir ğazel-i bî-bedel manzûr-ı 'âcizânem<sup>54</sup> olduĝda<sup>55</sup> ma'ânî-i<sup>56</sup> 'ibâre ve hâkîkiyyesi<sup>57</sup> ba'z-ı rumûzât-ı esrâr-ı 'aşkı mutaẓammın<sup>58</sup> ve sâlikân-ı râh-ı 'aşka sırr-ı nâyı mütebeyyin<sup>59</sup> ü müte'ayyin idüĝi meşhûd-ı bâsıra-i yakînim olduĝda<sup>60</sup> her ne-deñlü çille-keş-i meydân-ı cehâlet<sup>61</sup> ve ma'ârif-i 'ulûmdan bî-behre hücre-nişin-i batâlet isem<sup>62</sup> dahî muşîb, ğayr-ı muşîb-i nâ-şekîb olarak kudret-i mertebe-i ğazel-i mez-kûruñ şerh ve tercümesine tennûre-bend-i miyâne-i ârzü ve ihvâna bir berg-i sebz-i dervîşâne hediye-i hoş-bû olmaĝla keşîde-i şah[î]fe<sup>63</sup>-i 'iyân ve nây-ı hâme-i şikeste-zebân zemîn-i varakçe-i tahrîrde dem-zenân u beyân olarak itmâm olundu.

Ez-Dīvân<sup>64</sup>-ı Şâ'ib:

1. Gerçi ney zerd u za'îf u lâĝer bî-dest ü pâst

Çon 'aşâ-yı Mûsevî<sup>65</sup> der-horden-i ğam ejdehâst

Ma'nâ-yı 'ibâre-i zâhiriyye vü hâkîkiyye budur ki<sup>66</sup>: Gerçi ney zerd ü

<sup>47</sup> olmağın: -Y, -İ.

<sup>48</sup> K: 85a.

<sup>49</sup> ve envâr-ı fuyûzât-ı 'aşka mazhar olmağın: -S, -K.

<sup>50</sup> S: 2a.

<sup>51</sup> ve dimâğ-ı cânları istişmâm-ı bûy-ı fenâ telezzüzünde bâkî: -K.

<sup>52</sup> her: -Y; -S.

<sup>53</sup> nağamât: -Y

<sup>54</sup> 'âcizânem: 'azcizânem İ.

<sup>55</sup> olduĝda: oldı S.

<sup>56</sup> ma'ânî: ma'nâ Y.

<sup>57</sup> ve hâkîkiyyesi: hâkîkatı Y: hâkîkiyyesi İ.

<sup>58</sup> Y: 2a

<sup>59</sup> mütebeyyin: mübeyyin Y.

<sup>60</sup> olduĝda: olmaĝla Y.

<sup>61</sup> İ: 2b.

<sup>62</sup> isem: elîm İ.

<sup>63</sup> şahife: şafhâ S, K.

<sup>64</sup> ez-Dīvân: ez-Soĝen İ.

<sup>65</sup> Mûsevî: Mûsâ İ.

<sup>66</sup> Ma'nâ-yı 'ibâre-i zâhiriyye ve hâkîkiyye budur ki: Hûlâşa-i soĝen Y.

za‘îf ü lâğar<sup>67</sup> ve<sup>68</sup> bî-dest ü pādūr. Zāhirde bir kimseye imdāda isti‘dādı yoğ-ise ve<sup>69</sup> rū-nümā degül ise de<sup>70</sup> ‘aşā-yı Mūsā ‘aleyhi’s-selām mişillü ğam yimekte ejderhādūr<sup>71</sup>. Mūsā ‘aleyhi’s-selām ḥazretlerinün<sup>72</sup> ‘aşāsı seherenün sihirlerini ibtāl itdi<sup>73</sup> ve imān-bend-i mütāba‘atı olanların ğamlarını<sup>74</sup> def‘ itdi<sup>75</sup>. Ney daḥi gerçi şūretde bir kāmıṣ ve beñzi<sup>76</sup> sarı ve za‘îf ve lâğardur. Ancaḳ cevheri derūnundadır. Erbāb-ı zāhirün ğamını izāle itdügi<sup>77</sup> gibi<sup>78</sup> ehl-i buṭūn -ki erbāb-ı kulūb ve ḥāmil-i bār-ı emānet-i ‘aşkdur- mukteżā-yı rūḥāniyyet-i teraḳḳī-i<sup>79</sup> ‘aşḳ u<sup>80</sup> muḥabbetine sebebdür ki<sup>81</sup> irtifā‘-ı merātib-i ma‘neviyye itdürür. Zāhirde muşaddıḳ-ı nübüvvet-i Mūsā<sup>82</sup> olan kavm-i benī İsrā‘īl münkir-i nübüvvet-i Mūsā<sup>83</sup> olan Ferā‘ine-i Mısr’a mağlūb iken i‘ānet-i mu‘cize-i ‘aşā-yı Mūseviyye<sup>84</sup> ile ğālib olup Ferā‘ine-i Mısr maḳhūr oldılar. Sālikān-ı rāḥ-ı Ḥaḳḳ’a daḥi ‘aşā-yı nāy nāle vü efgāna başladuḳda ḥāmil-i bār-ı emānet olduḳı ‘aşḳı bi’t-taḥrīk ifāza-i tezāyüd-i kuvvet olmaḳın teḳāzā-yı Ferā‘ine-i nefsi emmāreye ğālib ve belki cümleten sāḥa-i tecelliden<sup>85</sup> sālib olur. Ehl-i kulūb daḥi keşret-i riyāzet ve ibtilā-yı<sup>86</sup> ‘aşḳ u muḥabbet sebebiyle şūret-i zāhirde zerd ü za‘îf ü lâğar ve ta‘mīr-i zāhiriyyeye bakmayup zāhir-bīnler<sup>87</sup> anları gördükdē<sup>88</sup> bir şey’e beñzetmezler. Ancaḳ bāṭınlarından<sup>89</sup> 90 ‘ibādu’llāha imdādları nāyuñ şadāsı<sup>91</sup>

67 K: 85b.

68 lâğar ve: -İ, -Y.

69 yoğ-ise ve: -İ, -Y

70 de: daḥi S, K.

71 S: 2b

72 ‘aleyhi’s-selām ḥazretlerinün: aleyhi’s-selāmuñ İ, S, K.

73 İtdi: İdüp S, K.

74 ğamlarını: ğamını S, K.

75 itdi: eyledi Y.

76 beñzi: çehresi Y.

77 itdügi: eyledügi S, K.

78 İ: 3a.

79 teraḳḳī-i ‘aşḳ: teraḳḳī ve ‘aşḳ İ, S, K.

80 ve: -İ.

81 sebebdür ki: sebep olan İ: sebep olup S, K.

82 Mūsā: -Y, -İ.

83 Mūsā: -S, -K.

84 Mūseviyye: Mūsevī Y.

85 tecelliden: taḥayyülden Y, S, K.

86 ibtilā: ibtilān, K.

87 zāhir-bīnler: -Y.

88 gördükdē: görenler Y.

89 bāṭınlarından: bāṭınların Y.

90 K: 86a.

91 şadāsı: -S, -K.

zâhirde<sup>92</sup> def' ü<sup>93</sup> izâle-i ğam<sup>94</sup>, bātında tezâyüd-i 'aşk u muhabbete bir<sup>95</sup> teşbîh kâsd olunmak gerekdür ki<sup>96</sup> hâşılı erbâbına havâledür.<sup>97</sup>

Şâ'ib:

2. Şûr-ı İsrâfîl bâşed mürde-dilrâ nâle-eş<sup>98 99</sup>

Çehre-i zerrîn-i ü âhen-dilânra kimyâst<sup>100</sup>

Maḥlaş-ı<sup>101</sup> sohen<sup>102</sup> anuñ nâlesi mürde dillere şûr-ı İsrâfîl olur. Ve anuñ sarı çehresi âhen dillere kîmyâdur. Nefh-i rûhla isti'dādına göre ihyâ ider.<sup>103</sup> Çünkü şûr-ı İsrâfîl'ün<sup>104</sup> nefh-a-i evveli<sup>105</sup> imâteye<sup>106</sup>, nefh-a-i sâniyesi<sup>107</sup> ihyâyâ maẓhardur. Binâ'en 'aleyh<sup>108</sup> şadâ-yı nâyûñ lezzet-i rûhâniyyesi râh-ı 'aşk sâliklerini<sup>109</sup> ihyâ ider<sup>110</sup>. İbtidâ-yı sülûkında<sup>111</sup> tekâzâ-yı nefs-i emmâresini imâte ve<sup>112</sup> ba'de ihyâ ider. Ehl-i hevâ daḥi bi'l-ihlâş istimâ' iderse ğaleyân<sup>113</sup>-ı nefs-i emmâresini teskîn ile imâte, ba'de ihyâ<sup>114</sup> ider<sup>115</sup>. Huzûr-ı kâble<sup>116</sup> muhabbet-i ma'neviyyeye müteveccihen yevm-i maḥşerde 'uşât-ı ümmetün feryâd u fîğânını<sup>117</sup> taşavvur gibi keyfîyyetle müstemi' olur

<sup>92</sup> zâhirde: -İ.

<sup>93</sup> ü: -İ.

<sup>94</sup> ğam: ğam u Y.

<sup>95</sup> bir: -İ, -S, -K.

<sup>96</sup> ki: -İ, -S, -K.

<sup>97</sup> Y: 2b

<sup>98</sup> nâle-eş: nâle-est, İ.

<sup>99</sup> İ: 3b.

<sup>100</sup> S: 3a.

<sup>101</sup> Maḥlaş: Me'al S, K.

<sup>102</sup> Maḥlaş-ı sohen: -İ.

<sup>103</sup> Nefh-i rûhla isti'dādına göre ihyâ ider: -Y, -S, -K.

<sup>104</sup> İsrâfîlde: İsrâfîl Y, K.

<sup>105</sup> evveli: evvelide Y: evvelde K.

<sup>106</sup> imâteye: imâte İ, S: mâyte K.

<sup>107</sup> sâniyesi: sâniyede Y, S, K.

<sup>108</sup> binâ'en 'aleyh: ya'nî S, K.

<sup>109</sup> sâliklerini: sâliklerinün Y, K.

<sup>110</sup> ihyâ ider: -Y, -K.

<sup>111</sup> sülûkında: sülûklarında, Y, K.

<sup>112</sup> ve: -İ, -S.

<sup>113</sup> ğaleyân: 'ulyân K.

<sup>114</sup> ba'de ihyâ: -İ, -S, -K.

<sup>115</sup> imâte ba'de ihyâ ider: isti'dādına göre ihyâ ider Y.

<sup>116</sup> kâble: -İ.

<sup>117</sup> feryâd u fîğânını: feryâdını ve fîğânını Y.

ise<sup>118</sup> müte'essir olarak dil-i âhenîni nerm olup<sup>119</sup> bu<sup>120</sup> ma'ûle âhen-dilân<sup>121</sup> olanlara da'î<sup>122</sup> kâbiliyyetlerine<sup>123</sup> göre kîmyâdur dimekdür.

Şâ'ib:

3. Çon reg-i ebr-i bahârân feyz mî-bâred ez-û

Nâvdân-ı Ka'be-i dil küçe-i dâru'l-bekâst

Bahâr buludunuñ tamarı mişillü ondan feyz yağmuru yağar. Göñül Ka'be'sinüñ<sup>124</sup> oluğı dâru'l-bekânüñ<sup>125</sup> şokağıdur.<sup>126</sup> Göñül Ka'be'si oluğından bârân-ı feyz yağar dimekdür. Hülâşa-i<sup>127</sup> sohen dâru'l-bekâ küçesi şekl-i cismâniyyede<sup>128</sup> lezzet-i rûhâniye<sup>129</sup> hâşıl olup sem'-i 'aşkla müstemi' olduğda cemî'-i kuyüddan vâreste ve şafâ-yı rûhâniyyetle<sup>130</sup> istimâ'-ı nağamâta dil-beste olarak şadâ-yı nâydan müte'essir ü mütelezziz olur demek fehm olunur ve illâ felâ. Zîrâ erbâb-ı hevânüñ bu meydânda<sup>131</sup> tevsen-i hevâ-peymâsı topaldur, yürümez. Meger Ka'be-i göñlüne bârân-ı feyz yağar. Göñül Ka'be'si Beytu'llâh ve sırrun min esrârî'llâhdur. Şol Ka'be-i dilde ki aşnâm-ı şuver-i<sup>132</sup> zâhiriyye olmaya<sup>133</sup>, sultân-ı 'aşka ma'halldür. Sırr-ı dil o zamân ma'lûm olur ve o göñül şâhibine, şâhib-i dil tesmiye olunur. Zîrâ aşnâm-ı şuver-i zâhiriyyeden tahliye olmuştur. Ez-zâhiru 'unvânü'l-bâtın fehvâsınca zamân-ı câhiliyyetde<sup>134</sup> hîn-i feth-i Mekke'de<sup>135</sup> 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimiz yed-i mübârekindeki mihçenleriyle işâret buyurdukdâ dîvârlardaki<sup>136</sup> aşnâm<sup>137</sup> endâhte-i zemîn olurdu<sup>138</sup>. Ve şâh-ı velâyet Hâzret-i 'Alî kerrema'llâhu vechehu ve râziya'llâhu 'anhu<sup>139</sup> hâzretlerine emr

<sup>118</sup> ise: -İ.

<sup>119</sup> olup: ider İ.

<sup>120</sup> bu: o S.

<sup>121</sup> âhen-dilân: âhen-dil Y.

<sup>122</sup> da'î: -İ, -Y.

<sup>123</sup> kâbiliyyetlerine: kâbiliyyetine Y, İ.

<sup>124</sup> K: 86b.

<sup>125</sup> dâru'l-bekânüñ: dâru'l-bekâ Y: dâr-ı bekânüñ İ, K.

<sup>126</sup> İ: 4a.

<sup>127</sup> Hülâşa: Ma'nâ Y.

<sup>128</sup> cismâniyyede: cismânîde Y.

<sup>129</sup> rûhâniye: rûhânî İ, S, K.

<sup>130</sup> rûhâniyyetle: rûhâniyle Y.

<sup>131</sup> S: 3b.

<sup>132</sup> şuver: şadr K.

<sup>133</sup> olmaya: olmayarak K.

<sup>134</sup> câhiliyyetde: cehâletde Y.

<sup>135</sup> Mekke'de: Mekke Y.

<sup>136</sup> dîvârlardaki: dîvardaki İ.

<sup>137</sup> aşnâm: aşnâmlar İ, S, K.

<sup>138</sup> olurdu: oldu Y.

<sup>139</sup> ve râziya'llâhu 'anhu: -Y.

buyurulmağla<sup>140</sup> <sup>141</sup> kesr-i aşnâmla beytu'llâhı tahtîr buyurdılar. Binâ'en 'aleyh beyt-i merķūmede<sup>142</sup> nāvdān-ı dil Ka'be-i Mūkerreme'deki<sup>143</sup> altun oluķ īmāsiyla bir cinās<sup>144</sup> ve teşbīh olup<sup>145</sup> gōñūl Ka'be'si<sup>146</sup> nāvdānından maķşūd, aşnām-ı şuver-i zāhiriyyeden vāreste olan gōñūldür ki kıble-i haķīkiyyeye teveccūh-i tāmından<sup>147</sup> o maķūle nāvdān-ı dilūñ semeresi feyz yağmurı aķıdır. Zīrā öyle gōñūlde aşnām-ı şuver-i zāhiriyyeden ağıyar yokdur, āgāhdur. "Feyz-i Haķķ nā-gāh āyed ber-dil āgāh āyed." buyurulmuşdur. Nāzar olunsa mevsim-i bahārda dađı bārān-ı bahār nebātāta feyz-resān-ı bī-şumār olmağla mebde-i neşv ü nemā-yı nebātāt<sup>148</sup> olmağın zamān-ı feyz tesmiye olunup<sup>149</sup> sālīk-i tarīķ-i ile'llāh te'ālā<sup>150</sup> dađı<sup>151</sup> şitā-yı muħabbet-i mā-sivāyi ve aşnām-ı sā'ireyi gōñūl Ka'be'sinden taħliye itdükde nāvdān-ı dilden mazhar-ı bārān-ı feyz olur ve nāvdān-ı dil dāru'l-beķā kūçesi olmağla ol reh-nümün olarak sırr-ı ma'ādı fehm ider. Bārān-ı bahār zāhirde mebde-i feyz-i nebātāt olduğı gibi taħliye<sup>152</sup>-i Ka'be-i dil dađı mebde-i feyz olmağla<sup>153</sup> taħaret-i kāmilesi<sup>154</sup> ĥasebiyle cevher-i gencīne-i 'aşķ olup vāşıl-ı sırr-ı ma'ād olur. Bu evşāfla mevsūf olan gōñūle beyt-i mezkūrede "feyz mī-bāred ez-ū" didüğü<sup>155</sup> o nāyuñ şadāsı muħarrik-i 'aşķ olduğından ol-vechle feyz bārānı<sup>156</sup> yağar demek fehm olunur, Allāhu a'lem.

Şā'ib<sup>157</sup>:

4. Mī-bered ervāh-ı kudsī rā be-cevlāngāh-ı kuds

Bādbāy-ı īn çenīn der<sup>158</sup>- 'ālem-i imkān kocāst

Ervāh-ı kudsīyyeyi meydān-ı kudse<sup>159</sup> getürür. Buncılayın cābuk u bādbāy, 'ālem-i imkānda ķandedür? İstifhām-ı inkārī vü taħsīn maķāmındadır.

<sup>140</sup> buyurulmağla: buyurmağla Y, K.

<sup>141</sup> Y: 3a.

<sup>142</sup> beyt-i merķūmede: -İ.

<sup>143</sup> Mūkerreme'deki: Mūkerreme'de Y, K.

<sup>144</sup> İ: 4b.

<sup>145</sup> K: 87a.

<sup>146</sup> Ka'be'si: Ka'be Y.

<sup>147</sup> tāmından: tāmndan S, K.

<sup>148</sup> nebātāt: -İ.

<sup>149</sup> olunup: olunur İ, S, K.

<sup>150</sup> te'ālā: -İ, -S, -K.

<sup>151</sup> dağı: -Y.

<sup>152</sup> taħliye: kıble İ.

<sup>153</sup> S: 4a.

<sup>154</sup> kāmilesi: kāmile Y.

<sup>155</sup> İ: 5a.

<sup>156</sup> feyz bārānı: feyz-i bārān Y.

<sup>157</sup> K: 87b.

<sup>158</sup> der: -K.

<sup>159</sup> kudse: aķdese İ, S.

Ya'nî şadā-yı nāydaki hālet iki tarafludur. Ehl-i hevādan olañ müstemi'inüñ hevāsına göre istiḥzārı derūnında ne vechle ise hālını ol-țarafa getirür. Ammā ehl-i hevānuñ ğayrı olup hāne-i k'albinde āṣār-ı 'aşqdan bir<sup>160</sup> zerre kadar eşer<sup>161</sup> var ise muḥarrik olarak derūnında ḥubb-ı vaṭan deryāsını temevvüc itdürür. Ma'nā-yı ṣānī ehl-i taṣdīkle me'lūf olan ervāḥ-ı k'udsiyyeyi meydān-ı aḳdese<sup>162</sup> getürmege bā'is olur. Ya'nî tehlike-i nefsdan<sup>163</sup> ḥalāṣ idüp esfelden a'lāya getirür. Recül-i nāḳıṣ iken merd-i kāmīl olmağa vesīle olur. Bu ma'nā mübtedi'un fī's-sulūk<sup>164</sup> olan sālik-i ṭarīḳ<sup>165</sup>-i ile'llāha göredür ki<sup>166</sup> egerçi meclis-i 'aşḳa dāḥil olmış<sup>167</sup> ancak eline cām-ı 'aşḳı alup bir cür'a nūṣ itmemişdür. Ammā muḥarrik-i 'aşḳ olan naḡamāt-ı nāyla ḥīn-i istimā'da<sup>168</sup> maḳām-ı aḥzı -ḳande ise- o maḳāma vāṣıl ider. Buncılayın çābuk-rev ve bādbāy 'ālem-i imkānda ḳandedür diyü istiḥsān ve mürşid-i kāmīlūñ fīḳdānından daḥi bir ḥafī<sup>169</sup> kināye olmaḳ<sup>170</sup> ihtimāldür ḳannolunur.

Şā'ib:

5. Hest der-her perde ān cādū-nefs rā cilveend

Şāḥibān-ı çeşm rā ṣem'est kūrān rā 'aşāst

Hāşılı'l-ma'nā her perdede ol sāḥir nefsiñ<sup>171</sup> cilvesi vardur. Gözi olanlara ṣem'dür ancak a'mālara 'aşādur. Ma'lūmdur ki a'mā ittikā-yı 'aşāya<sup>172</sup> muḥtācdur. Ḥubb-ı evliyāyla derūnı muḥib<sup>173</sup> olan gözi açıklara nāzaran her ne-ḳadar a'mā ise daḥi istimā'-ı naḡamāt-ı nāyla bir neṣāṭ-ı tāze şāḥibi olur. O maḳūle muḥibden mütenezzil olan ehl-i hevāda neṣ'e-i muḥabbet olmaz. Ya'nî nāy şüret-i zāhirde bir ḳamışdur. Neyzene muḳārenetle cemādātđan<sup>174</sup> iken te'sīr-i bedī' şāḥibi olur. Zikrolunan ehl-i hevā<sup>175</sup> bu şüretde cemādātđan dūn<sup>176</sup> olmış olur. Cādū nefis<sup>177</sup> ta'biri iki yüzölçü ma'nāya olabilür. Biri budur ki

<sup>160</sup> bir: -S, -K.

<sup>161</sup> bir zerre ḳadar eşer: zerre ḳadar bir eşer Y.

<sup>162</sup> aḳdese: ḳudse Y.

<sup>163</sup> nefsdan: enfüsdan Y.

<sup>164</sup> Y: 3b.

<sup>165</sup> ṭarīḳ: -Y.

<sup>166</sup> İ: 5b.

<sup>167</sup> olmış: olmışdur Y.

<sup>168</sup> S: 5b. ḥīn-i istimā'da: ḥīnu'l-istimā' Y.

<sup>169</sup> bir ḥafī: -Y.

<sup>170</sup> K: 88a.

<sup>171</sup> nefsiñ: nefslünüñ Y, S, K.

<sup>172</sup> ittikā-ı 'aşāya: 'aşāyı ittikāyı Y.

<sup>173</sup> muḥib: muḥabbet Y.

<sup>174</sup> cemādātđan: cemādāđan İ.

<sup>175</sup> hevā: hū K.

<sup>176</sup> İ: 6a.

<sup>177</sup> nefis: -İ.

cādūnūn 'ameli sihirdür, sihr ise bātıldur. Firîfte-i halâvet-i dünyâ olanlara<sup>178</sup> nefsi emmâresi sihriyle meshûrlardur. Şadâ-yı nây<sup>179</sup> shehevât-ı nefsiyyeleri ârzûlarını tahrîk ider, o ma'kûlelere harâmdur. Anlara göre nây bir kamışdan 'aşâdur. Zîrâ anlar a'mâldur. Ancağ nây, neyzene mütâba'atla<sup>180</sup> şadâ-yı mü'essir şâhibi olduğu gibi şol<sup>181</sup> kimse ki mürşid-i kâmile mu'kârenetle<sup>182</sup> shehevât-ı nefsiyyesinden meslûb olsa enfâs-ı tayyibesiyile mü'essir olarak bu 'aşâ-yı rûhâniyle isti'ânet ider<sup>183</sup>, vuşûl-i murâda<sup>184</sup> sebep olup sihr-i helâl olur. Fi'l-cümle nâyda ehl-i kulûb ve riyâzetüñ derd-i dâğ-ı derûnına müşâbehet-i şuveriyye vardır. Zîrâ ehl-i kulûb daği şüretlerini fenâyâ virüp derd-i derûndan<sup>185</sup> ğayrı bir kârları yokdur. Binâ'en 'aleyh zebân-ı şüfiyyede ehl-i derd tesmiye olunurlar<sup>186</sup>.

Şâ'ib:

6. Der-harîm-i mî-keşân mestâne mî-güyed<sup>187</sup> sohen

Çon be-ehl-i Hakk resed<sup>188</sup> gûyâ<sup>189</sup>-yı esrâr-ı Hudâ'st<sup>190</sup>

Me'al-i sohen, mî-keşân'ın bezm-i hâşşında sözi<sup>191</sup> mestâne söyler. Zîrâ lehv-i<sup>192</sup> derûn-ı insânda her neye meyl bulunursa hevâ-yı nağmesi anı tahrîk ider. Tafşîli mu'kaddemki beytlerde zîkr olunmuşdur<sup>193</sup>. Çünkü ehl-i Hakk'a irişe esrâr-ı Hudâ'yı nâfiğ olarak sır-ı rumûzât beyân ider. Ehl-i Hakk'a nây, mir'ât gibi vâki' olup<sup>194</sup> derûnındaki râz-ı pinhânı görür ve istimâ' ider. Ehl-i kulûb olan zevât-ı kirâm cemî'-i ef'âlî fi'l-i Hakk'da görmekle şayt-ı nağamât-ı nây<sup>195</sup> ile nâ-şekîb ü bî-karâr olur. Zîrâ<sup>196</sup> râz-ı derûnını izhâr ve zamûrine dâ'ir nice esrâr<sup>197</sup> iş'âr ider. Hâşılı istimâ'-ı letâ'îf-i nağamât-ı nây zevkîni ehli bilür dimekdür.

<sup>178</sup> olanlara: olanlar S.

<sup>179</sup> nây: nâydan, İ: neyden S, K.

<sup>180</sup> mütâba'atla: mu'kârenetle Y.

<sup>181</sup> K: 88b.

<sup>182</sup> mu'kârenetle: mütâba'atla Y.

<sup>183</sup> S: 6a. isti'ânet ider: isti'ânetidür K.

<sup>184</sup> murâda: merâma Y, S, K.

<sup>185</sup> derd-i derûndan: derd-i derûnından K.

<sup>186</sup> olunurlar: olunur İ.

<sup>187</sup> mî-güyed: mî-güyend Y.

<sup>188</sup> resed: resîd Y.

<sup>189</sup> gûyâ: gûnâ İ.

<sup>190</sup> Y: 4a.

<sup>191</sup> İ: 6b.

<sup>192</sup> zîrâ lehv: zîr-i lehv K.

<sup>193</sup> zîkr olunmuşdur: güzzerân etmişdir Y.

<sup>194</sup> olup: -Y.

<sup>195</sup> nây: -İ.

<sup>196</sup> Zîrâ: -S, -K.

<sup>197</sup> K: 89a.

Şā'ib:

7. Her çi herkes rā boved der-dil muşavver mī-koned

Ān<sup>198</sup> çenîn naqqāş-ı âteş-dest der- 'âlem kocāst

Her ne herkesüñ gōñlinde ola hātırı aña<sup>199</sup> ta 'alluk itmiş ise anı muşavver ider. Nāyuñ nağmesinde bu hāşşe-i bedī'a olunca böyle âteş-dest ya'nī çābuk<sup>200</sup> ve şafha-i dile şūrī vü ma'nevī telezzüz-i naqqş ider naqqāş 'âlemde<sup>201</sup> kandedür? Ma'lümdür ki şuver-i 'âlemüñ naqqş-ı günāgününden ġaraż naqqāşı bilmekdür. Me'āl-i beyt<sup>202</sup> iki tarafludur. Zāhiri budur ki şadā-yı nāyda bu hāşşe vardur ki ehl-i hevā<sup>203</sup> derünında ne bulur ise hīn-i istimā'da<sup>204</sup> anuñla meşğul<sup>205</sup> ve zevk-yāb olur. Anuñ içün ehline<sup>206</sup> havāledür. Ammā erbāb-ı kulüb 'aşk u şevkle hīn-i istimā'da<sup>207</sup> hubbu'llāhı ve<sup>208</sup> hubb-ı resūlu'llāhı derünında bulmağla izdiyād-ı şiddet-i 'aşk ve şevkine tāziyāne olur. Çünki böyledür, ya buncılayın naqqāş-ı âteş-dest 'âlemde kandedür?<sup>209</sup> İstifhām-ı inkārī tarikiyle mānendi kande<sup>210</sup> bulunur, bulunmaz diyü taḥsīn zımında fehml olunur.

Şā'ib:

8. Bī-nevāyī<sup>211</sup> lāzım-ı bī-bergī uftādeest ū

Bā-vücūd-ı ānki bī-bergest dā'im bā-nevāst<sup>212</sup>

Ḥulāşa-i sohen budur ki nevā iki ma'nāyī<sup>213</sup> müştarekdür. Biri maḳām biri daḥi azıḳ ma'nalarınadır. İki ma'nā daḥi ma'nīdardur. Mūsikīde nevā bir maḳām ismi olmağla şanāyī-i şī'riyyedeñ olmuş olur bī-nevā<sup>214</sup> ve bī-bergī ya'nī sermāyesüzlük lāzımı<sup>215</sup> ona vāḳi' olmuşdur. Ḥālbuki anuñ vücūdıyla bī-māye iken dā'imā nevā iledür. Vāḳi'an zāhirde nāy bir ḳamış

<sup>198</sup> ān: ĩn S, K.

<sup>199</sup> aña: -Y.

<sup>200</sup> S: 6b.

<sup>201</sup> 'âlemde: -Y.

<sup>202</sup> İ: 7a.

<sup>203</sup> hevā: hū K.

<sup>204</sup> hīn-i istimā'da: hīnu'l-istimā'da Y.

<sup>205</sup> meşğul: meşğul olur S, K.

<sup>206</sup> ehline: ehle K.

<sup>207</sup> hīn-i istimā'da: hīnu'l-istimā'da Y.

<sup>208</sup> ve: -İ.

<sup>209</sup> tāziyāne olur. Çünki böyledür, ya buncılayın naqqāş-ı âteş-dest 'âlemde kandedür?: -K.

<sup>210</sup> kande: kandedür Y.

<sup>211</sup> bī-nevā: bī-nidā İ.

<sup>212</sup> K: 89b.

<sup>213</sup> ma'nāyī: ma'nā ile Y.

<sup>214</sup> bī-nevā: -İ, -S, -K.

<sup>215</sup> Y: 4b.

olup görünürde bî-nevâ<sup>216</sup> ve bî-sermâyedür. Ancak zâhiren<sup>217</sup> sînesi<sup>218</sup> delik, bağı yanık bî-berg ü<sup>219</sup> bî-nevâ 'uşşâk-ı İlâhiyyeye teşbîhdür. Zîrâ sūzi-ş-i nâle<sup>220</sup> vü efgânı 'alâmet-i 'aşkdur. 'Âşık ise kayd-ı mâ-sivâdan<sup>221</sup> 'ârî ve bî-nevâlık ve bî-çârelik cānibine cārîdür. Sermâyesi meskenet<sup>222</sup> ü bî-çârelikdür. Velâkin 'aşıkuñ her bir nağamât-ı kelâmı bir cevher-nevâ-yı<sup>223</sup> girân-bahâdur ki<sup>224</sup> kâbiliyyet şāhibinüñ sem'ine resîde oldukda güş-ı<sup>225</sup> cān u diline bir güşvâre-i feyz olur. Nây daği şüretde egerçi<sup>226</sup> bî-berg ü bî-nevâdur; ancak semere-i te'sîr<sup>227</sup>-i nâle vü efgânı erbâbına havâledür ki tafşîli zîkr olunmuşdur<sup>228</sup>. Nazar olunsâ zâhirde daği<sup>229</sup> bir kimsenüñ<sup>230</sup> niyâz u figânı<sup>231</sup> şūrî olarak<sup>232</sup> bî-berg ü bî-nevâlıkla bir meşâlih-i 'âcizâne şey<sup>233</sup> olsa<sup>234</sup> lâzım gelen maḥalline niyâz u figânını<sup>235</sup> te'sîr itdüremedüğü<sup>236</sup> şüretde ḥālbuki ol daği celî vü ḥafî figân-ı teşekkî ile şikâyet-i ḥāl ider. Zâhir ü<sup>237</sup> bâtın birbirlerinin<sup>238</sup> 'unvānlarıdır. Me'âl-i beyt bu olmak fehm olunur<sup>239</sup>.

Şā'ib:<sup>240</sup>

9. Beste der-vā kerdin-i dil der-miyān deh cā kemer

Bendhā-yı dil-guşā-yı ü berīn ma'nā guvāst<sup>241</sup>

Hāşılı'l-ma'nā göñül feth itmede güşāyiş-i derūnda miyānına on yirde

<sup>216</sup> nevā: nevâdur İ.

<sup>217</sup> Ancak zâhiren: Ancak ḥasebu'z-zâhir Y.

<sup>218</sup> İ: 7b.

<sup>219</sup> ü: -Y.

<sup>220</sup> nâle: nālân İ.

<sup>221</sup> S: 7a.

<sup>222</sup> meskenet: miskînlik Y.

<sup>223</sup> nevā: -Y.

<sup>224</sup> ki: -İ.

<sup>225</sup> güş: -İ.

<sup>226</sup> egerçi: gerçi Y, S, K.

<sup>227</sup> te'sîr: -İ.

<sup>228</sup> zîkr olunmuşdur: güzâr itmişdür İ: güzērân itmişdür S, K.

<sup>229</sup> daği: -İ.

<sup>230</sup> kimsenüñ: kimesnenüñ Y.

<sup>231</sup> niyâz u figânı: -İ, -Y.

<sup>232</sup> olarak: -İ, -Y.

<sup>233</sup> 'âcizâne şey: 'âcizânesi Y.

<sup>234</sup> bir meşâlih-i 'âcizâne şey olsa: -S, -K.

<sup>235</sup> maḥalline niyâz u figânını: maḥalline S, K.

<sup>236</sup> itdüremedüğü: itmedüğü S, K.

<sup>237</sup> ve: -İ.

<sup>238</sup> birbirlerinin: birbirinüñ İ.

<sup>239</sup> Me'âl-i beyt bu olmak fehm olunur: Me'âl-i beyt bu olmak zannolunur Y: Me'âl-i beyt bu fehm olunur İ.

<sup>240</sup> K: 90a.

<sup>241</sup> İ: 8a.

kemer bağlayup ihtimām itmişdür. Anuñ gönül açıcı<sup>242</sup> müferreh-bendleri bu<sup>243</sup> ma'nāya şāhiddür. Şüreti dil-güşā olmasının güvāhıdır. Şā'ib-i merhūm bu beytde şānāyī'-i nükte-i şī'r<sup>244</sup> murād idüp nāyuñ boğumbendlerini 'aşk kemer-i gayretine mişāl idüp cinās-ı şā'irāne ile teşbīh-i belīg murād itmişdür. Çünkü 'uşşāk-ı ilāhiyye tarīk-i 'aşka girih-bend-i kemer-i 'azīmet olup girmişlerdür<sup>245</sup>. Çekilen şedā'id ü ālāma gayret idüp mültefit olmayarak maķām-ı vişāle irmişlerdür. Nāy<sup>246</sup> daḥi delik sīne<sup>247</sup> ve nāle vü efğāna mübtelā ve zerd şüret<sup>248</sup>, za'if ü lāğar olmasının<sup>249</sup> teşbīh-i ma'nā-yı ḥaķīkiyyesi çille-keşān-ı merdān-ı 'āşıkān olmaķ fehm olunur<sup>250</sup>. Ve ma'ānī-i<sup>251</sup> 'ibāre-i beytten fuķarā-yı tarīkat-ı 'aliyye-i Mevleviyyenüñ<sup>252</sup> miyān<sup>253</sup> bendi olan elif lāmında<sup>254</sup> daḥi<sup>255</sup> kemer-i gayret maķāmında bir imā-yı ḥafī daḥi olmaķ zann olunur. Allāhu<sup>256</sup> a'lem bi-ḥaķīkatī'l-ḥāl.

Şā'ib<sup>257</sup>:

10. Mī-koned seyr-i maķāmāt u ne-mī-conbed zi-cāy

Küçe kerdī mī-koned peyveste-i dā'im be-cāst<sup>258</sup>

Ḥulāşa<sup>259</sup>-i ma'nā-yı<sup>260</sup> soḥen maķāmātı seyr ider ve maḥallinden yine hareket itmez. Her bir maķāmı seyr ider<sup>261</sup>, gezer; ancak yine kendi maķāmında kā'imdür. Şoķaķ dolaşıcılık ider. Lākin kendi<sup>262</sup> maḥallinde pergār-vār yine şābitdür. Teşbīh-i belīgle güyā ehl-i sülūk ḥālini beyān ider ki sālīk ḥīn-i sülūkında<sup>263</sup> nuķūş-ı günāgün 'ālemine<sup>264</sup> firāfte olmayup derünü āşinā olduğı,

<sup>242</sup> açıcı: uçıcı K.

<sup>243</sup> bu: -İ.

<sup>244</sup> şī'r: şī'riyyeden Y.

<sup>245</sup> girmişlerdür: girmişler İ, Y, K.

<sup>246</sup> nāy: nāyuñ Y.

<sup>247</sup> delik sīne: sīne delik İ.

<sup>248</sup> şüret: -S, -K.

<sup>249</sup> lāğar olmasının: lāğardur İ, S, K.

<sup>250</sup> S: 7b.

<sup>251</sup> ma'ānī: ma'nā Y.

<sup>252</sup> tarīkat-ı 'aliyye-i Mevleviyyenüñ: Mevleviyye-i tarīkat-ı 'aliyyenüñ S, K.

<sup>253</sup> miyān: -İ.

<sup>254</sup> elif lāmında: elif lāmda K.

<sup>255</sup> daḥi: -Y.

<sup>256</sup> Allāhu: Vallāhi, K, S.

<sup>257</sup> Y: 5a.

<sup>258</sup> İ: 8b, K: 90b.

<sup>259</sup> Ḥulāşa: Maḥlaş Y.

<sup>260</sup> ma'nā: -Y.

<sup>261</sup> seyr ider: -Y, -S, -K.

<sup>262</sup> kendi: -Y, -S, -K.

<sup>263</sup> ḥīn-i sülūkında: ḥīnu'l-sülūkda Y.

<sup>264</sup> 'ālemine: 'āleme İ, S, K.

mağsûdı<sup>265</sup> hâne-i dilde ibkâ ve şuver-i zâhiriyyeyi ifnâ idüp sefer-der-vağan-ı hûş der-dem-i zevk-ile zevk-yâb olarak mağâmında şâbit ola nâyûn cemî'-i mağâmâtı<sup>266</sup> dolaşup gene ibtidâ eylediği mağâmında karar-dâde olduğunu teşbîh ider<sup>267</sup>. Erbâb-ı hâkîkat muvâfık-ı şer'-i şerîf<sup>268</sup> olan sûretlerden her şürete girer; ammâ nazarları mebd-i evveledür<sup>269</sup>, murâd itmedükce<sup>270</sup> reng virmezler. Mîzân-ı şerî'atı<sup>271</sup> der-dest ve hîlâfını pest iderler. Ve yine setr-i hâlde reng vermeyüp hâllerinde şâbit olurlar. Muğallidân-ı zamâniyyeye<sup>272</sup> kıyâs olunmak olmaz. Zîrâ şerî'atla tarîkat tev'emdür. Şerî'at<sup>273</sup>, tarîkat ve<sup>274</sup> hâkîkat cism-i vâhiddür. Başka zann idenler şekk ü gümâna düşüp câdde-i hâkîkatden<sup>275</sup> hurûc ve vâdî-i bağı u tuğyâna vulûc itmişlerdür. Ne'uzu bi'llâh<sup>276</sup>!

Şâ'ib:

11. Ez-riyâzet şaykalî kerdest cism-i hîşrâ

Peyker-i nûrâniyeş âyîne-i gîti numâst<sup>278</sup>

Me'âl-i sohen; riyâzetden kendi cismini muşaykal eylemişdür. Ya'nî keşâfeti letâfete tahvîl idüp envâr-âşâr-ı rûhâniyyeye mağal eylemişdür. Anuñ peyker-i nûrânîsi<sup>279</sup> âyîne-i gîti-numâdur. Vâkı'an cism-i ney riyażât<sup>280</sup>-ı ehl-i kulûba müşâbehetle mücellâ olup herkesüñ hâl ü tabî'atına göre nağamâtında<sup>281</sup> bir te'sîr ü 'aks vardır. Bu bir teşbîhdür. Aşhâb-ı riyażet<sup>282</sup> kuvvet-i riyażetle keşf-i kulûba mâlik olmağla ney dağı sîrî ve ma'nevî herkesüñ hâline göre te'sîr-i nağamât ider. Aşhâb-ı keşf-i kulûb dağı dâhil-i meclis olan kesânun ve zîr-i terbiyesindeki sâlikânun hâllerine göre muzmer-i derûnî olan keyfiyyete vâkıf olduğda lutfen ve keremen tecâhül-i 'ârifâne ile<sup>283</sup>

<sup>265</sup> mağsûdı: mağsûdımı, Y.

<sup>266</sup> mağâmâtı: mağâmı İ: -Y.

<sup>267</sup> dolaşup gene ibtidâ eylediği mağâmında karar-dâde olduğunu teşbîh ider: dolaşup merkezinde şâbit olduğunu teşbîh ider İ, S, K.

<sup>268</sup> şer'-i şerîf: şerî'at Y.

<sup>269</sup> evveledür: evvele Y.

<sup>270</sup> itmedükce: itmeyince İ.

<sup>271</sup> şerî'atı: şerî'at Y.

<sup>272</sup> zamâniyyeye: zamâniye S, K.

<sup>273</sup> İ: 9a.

<sup>274</sup> ve: -İ, -S, -K.

<sup>275</sup> hâkîkatden: hâkîkîden İ,

<sup>276</sup> billâh: billâhi te'âlâ S, K.

<sup>277</sup> S: 8a.

<sup>278</sup> K: 91a.

<sup>279</sup> nûrânîsi: nûrâniyyeti İ.

<sup>280</sup> riyażât: riyażet İ.

<sup>281</sup> nağamâtında: nağamâtda İ.

<sup>282</sup> riyażet: riyażiyet S.

<sup>283</sup> tecâhül-i ârifâne ile: tecâhül ü 'ârifânesi ile İ.

nāy nağamāt<sup>284</sup>-ı tesliyesiyle mütesellî eyler.<sup>285</sup> Bu hâl mürşid-i kâmilün<sup>286</sup> şüret-i cemâlde<sup>287</sup> bir revîşidür. Ammâ sekr ü istiğrāk şāhiblerinin şüret-i celâlde izhârı, vech-i diğerdür. Bu haķır-i pür-taķşîr ba‘zı zevât-ı kirâmdan bu hâli nice kerre müşâhede idüp mukteżâ-yı hengâm-ı şebâb pekçok zîr-bâr-ı hicâb olmuştur. Binâ‘en ‘aleyh dil-rubûde-i halka-i irâdeti olduğum sultānu’s-sâlikîn<sup>288</sup> vâķıf-ı esrâr-ı tarîķu’t-taķķîķ hı‘âce<sup>289</sup> Muhammed Sıddîķ el-meşhûr bi-ibni’n-Neccâr kıaddesa’llāhu bi-sırrihi’s-settâr<sup>290</sup> efendimizün huzûr-ı kerâmet<sup>291</sup> zühûrlarına<sup>292</sup> ekser evķât gitdügümde gusl idüp istiğfâr-konân olarak giderdüm. Hâşılı beyt-i mezkûruñ<sup>293</sup> ma‘nâ-yı ‘ibâre-i şüriyye vü<sup>294</sup> haķîķası<sup>295</sup> bālâ-yı tercümeden ‘ibâretdür.

Şā‘ib:

12. Nālehâ-yı por ham u pîçiş ez-în vahşet-serâ

Mî-bered dil rā be-seyr-i lâ-mekân ez-râh-ı rāst

Maķlaş<sup>296</sup>-ı sohen anuñ pür ham u pîç nāleleri bu vahşet-sarâydan<sup>297</sup> kulû-bı seyr-i lâ-mekāna<sup>298</sup> getürür. Râh-ı rāstda<sup>299</sup> nükte-i şî‘r vardır<sup>300</sup>. Mûsikîde rāst bir maķâm ismidür ki ma‘lumdur. Ancak râh-ı rāstdan merâm istiķâmet-i tarîķ-i şer‘atdır. Sâlik<sup>301</sup>-i tarîķ-i ile’llāh râh-ı şer‘atda istiķâmetle reh-rev-i tarîķat ü haķîķat olunca sermāyesi ihtiyâr-ı mücâhede olmağın imtiyhân-ı mücâhede ile hâbl-i âsāyişi bu vahşet-serâda pür-ham u pîç olduğda maķâm-ı taşabburda şābit olup “كَلَّ مَا جَاءَ مِنَ الْحَبِيبِ حَبِيبٌ”<sup>302</sup> diyerek mütesellî olarak maķâm-ı ‘aşķa kıadem nihāde olmağla ol zamân seyr-i lâ-mekân ‘ālemleri<sup>303</sup> rû-nümâ olur ve illâ felâ. Bu beytde sâlike îmâ-yı mücâhede var<sup>304</sup>. Nāzar

<sup>284</sup> nāy nağamāt: nāy-ı nağamāt K.

<sup>285</sup> Y: 5b.

<sup>286</sup> İ: 9b.

<sup>287</sup> cemâlde: hâlde K.

<sup>288</sup> sultānu’s-sâlikîn: -Y.

<sup>289</sup> S: 8b.

<sup>290</sup> settâr: -Y.

<sup>291</sup> K: 91b.

<sup>292</sup> huzûr-ı kerâmet zühûrlarına: huzûrlarına İ.

<sup>293</sup> mezkûruñ: mezkûre Y.

<sup>294</sup> ve: -İ.

<sup>295</sup> haķîķası: haķîķîsi S, haķîķati Y, haķîķiyesi K.

<sup>296</sup> Maķlaş: Mulaķķaş İ.

<sup>297</sup> sarâydan: sarâyından İ.

<sup>298</sup> İ: 10a.

<sup>299</sup> Râh-ı rāstda: râh-ı rāstdan İ, S, K.

<sup>300</sup> vardır: murâddur S, K.

<sup>301</sup> Sâlik: mesâlik İ.

<sup>302</sup> من: -İ, -S, -K.

<sup>303</sup> lâ-mekân ‘ālemleri: lâ-mekânî ‘ālemlere Y.

<sup>304</sup> vardır: der-kârdur İ, S, K.

eyle! Ney-zen ü nây ızhâr-ı nağamât idince ne zûrlar çekerler<sup>305</sup>. Hülâşa-i kelâm<sup>306</sup> ma'ânî<sup>307</sup>-i beyt bu vechle olmak fehm olunur. Allâhu a'lem<sup>308</sup>

Şâ'ib<sup>309</sup>:

13. Çon ne-yâbed yâr bâ-ney-nâme-i ser-besteest

Hem nefes çon yâft der-her nâleeş tomarhâst<sup>310</sup>

Çünkü nây kendüye yâr u hem-dem bulmaya bir nâme-i ser-bestedür. Ya'nî mestûr u memhûrdur. Binâ'en 'aleyh nefî-i nâyı şüretde bilmeyenler bir şey fehm itmezler<sup>311</sup>. Ancak hem-dem ve hem-nefes bula onuñ her nâlesi içre nice tomar ve her feryâdında nice esrâr vardır. Erbâb-ı aşk<sup>312</sup> kendü sırrına mahrem bir ehl-i derde mülâkî olsa mahremâne birbirlerine nice nice cevâhir<sup>313</sup> nişâr iderler. Ve bu maqûle zevât-ı kirâm nâle vü efgânı ne idügin nâyıñ fehm iderler. Bu me'âlûñ zâhirde teşbîh-i rengîni<sup>314</sup> gûrbetde pek zâhirdür. Meşelâ bir kimse diyâr-ı gûrbetde min-gayri me'mûl<sup>315</sup> kendi memleketinden bir ahhâbını görse tarafeynûñ hâne-i dilinde o ânda bir âfitâb-ı meveddet leme'ân ider ki güyâ tarafeyn şıla-i rahm itmiş olurlar. Ehl-i kulûb dañı birbirlerine mulâkî olup<sup>316</sup> kendüye yâr u hem-dem ve sırrına mahrem buldukda hâl nice olur, fehm buyurula. Ma'ânî-i beyt<sup>317</sup> bu<sup>318</sup> küşeleri imâ murâdî olmak zann olunur. Allâhu a'lem.

Li-Şâ'ib<sup>319</sup>:

14. Şest der-her dil-ki bended mî-keşed der-hâk hûn

Bâ-vucûd-ı bî-per u bâl hodenkeş bî-htaşt<sup>320</sup>

Hülâşa-i ma'ânî<sup>321</sup>-i 'ibâre budur ki her gönüle ki şest bağlayup nişân-gâh eyleye, hâk hûna çeküp mecrûh ider. Hâlbuki bâl u peri olmamağla bile okı hâşasuzdur. Elbetde işâbet ider. Ma'nâ-yı<sup>322</sup> şânî şol gönül ki âfitâb-ı aşkdan zerre kadar bir şü'le ile behre-mend ola<sup>323</sup> o maqûle müsta'idd-i

<sup>305</sup> çekerler: çeker, İ, S, K.

<sup>306</sup> kelâm: -Y.

<sup>307</sup> ma'ânî: ma'nâ Y.

<sup>308</sup> Allâhu a'lem: -Y.

<sup>309</sup> K: 92a.

<sup>310</sup> İ: 10b; S: 9a.

<sup>311</sup> itmezler: itmez Y.

<sup>312</sup> Y: 6a.

<sup>313</sup> cevâhir: cevâhirler İ, Y.

<sup>314</sup> teşbîh-i rengîni: teşbîh ü rengîni İ, Y, S, K.

<sup>315</sup> me'mûl: me'mûluñ İ, S, K.

<sup>316</sup> olup: -K.

<sup>317</sup> beyt: -Y.

<sup>318</sup> İ: 11a.

<sup>319</sup> Li-Şâ'ib: -İ: Şâ'ib S, K.

<sup>320</sup> K: 92b.

<sup>321</sup> ma'ânî: ma'nâ Y.

<sup>322</sup> ma'nâ: ma'ânî İ, K.

<sup>323</sup> behre-mend: behre-menddür Y.

‘aşk olanuñ derûnındaki cerîha-i ‘aşkına nemek-pâş<sup>324</sup>-ı feyz tahassür olup iftirāk ‘âlemini iş‘âr ve tezâyüd-i ârzû-yı vişâle mûcib-i ısrâr olur. Mine’l-ezel tarîk-i taşavvufa müsta‘id ve sipihr-i derûnı tâb-ı âfitâb-ı ‘aşka<sup>325</sup> maḥall olan kesân<sup>326</sup> her ne-kadar girizân ise de ‘âlem-i semâ-yı ğaybdan tûr-i menzîlgîr-i feyz-i ‘aşk be-her-hâl o kimseye işâbet ider diyü ba‘zı zevât<sup>327</sup>-ı kirâm niviste-i şaḥîfe-i beyân itmişlerdür. Şâ‘ib-i merḥûm câ‘iz ki bu me‘âli murâd itmiş<sup>328</sup> ola<sup>329</sup>.

Li<sup>330</sup>-Şâ‘ib.

15. Gerd-i ğurbet be-âstîn mî-conbed ez-sîmâ-yı rûḥ

Ḥastegân râ merhemest u derd-mendân râ devâst

Ḥulâşa-i ma‘ânî<sup>331</sup>-i beyt ğurbet ğubârını şiyt u âstîn ile sîmâ-yı rûḥ-ı âdemîden izâle ider<sup>332</sup> ve ḥastelere merhemdür ve ehl-i derde<sup>333</sup> devâdur dimekdür. Çünkü rûḥuñ naġamât-ı mü‘eşşire-i mûsikî-ile âşnâlığı vardır. Ne dem ki sîmâ-yı rûḥdan gerd-i ğurbetşadâ-yı mü‘eşşire âstîni ile izâle ola ğurbetde<sup>334</sup> ğarîb iken şıla-i rahm ya‘nî ‘âlem-i vuşlat<sup>335</sup> rû-nümâ olup ‘illet-i mebd’ ḥastelerine ve me‘âd dertlilerine<sup>336</sup> devâ olur.<sup>337</sup> “حب الوطن من الايمان” ma‘nâsı nümâyân olarak maṭlûbuñ ve vaṭanuñ senden ırâk degüldür edâları<sup>338</sup> “حب الوريد”<sup>340</sup> الیه من<sup>339</sup> “و نحن اقرب” ma‘nâları ğûş-ı câna vezân olur. Bu bâbda bundan ziyâde ma‘nâ-yı dîğere muḳtedir degülüm. Erbâbına ‘aşk olsun. Allâhu a‘lemu bi-ḥaḳîḳati’l-ḥâl<sup>341</sup>,<sup>342</sup>

16. Peyker-i zerrîneş ez-dâġ-ı dıraḥş-ı bî-şumâr

Maḥzar-ı dâġ-ı ciger-sûz u ġam-ı bî-intihâst

Maḥşûl-ı soḥen anuñ altun gibi peykeri ya‘nî şûret-i zerdi dâġ-ı dıraḥş-ı

<sup>324</sup> S: 8b.

<sup>325</sup> ‘aşka: -Y.

<sup>326</sup> kesân: kesâna İ.

<sup>327</sup> İ: 11b.

<sup>328</sup> itmiş: itmişdür K.

<sup>329</sup> câ‘iz ki bu me‘âli murâd itmiş ola: câ‘iz itmiş ola Y.

<sup>330</sup> Li: -İ, -S.

<sup>331</sup> ma‘ânî: ma‘nâ Y, K.

<sup>332</sup> ider: -İ, -S, -K.

<sup>333</sup> derde: derdlere Y.

<sup>334</sup> K: 93a.

<sup>335</sup> Y: 6b.

<sup>336</sup> dertlilerine: dertlerine İ.

<sup>337</sup> “Vatan sevgisi imandandır.”

<sup>338</sup> Vâkı‘a, 56/85.

<sup>339</sup> اقرب: -Y.

<sup>340</sup> حب: -İ.

<sup>341</sup> ḥâl: -Y.

<sup>342</sup> İ: 12a.

bî-şumârdandır. Dâğ cism-i nâyûn delik sîneliginden, dırâhş<sup>343</sup> lafzı şu'le vü şa'sa olup vücûd-ı nâyûn murâd-ı pertevîdür. Ve dâğ<sup>344</sup>-ı ciger-sûz ve ğam-ı bî-intihânûn mahzarıdır. Ya'nî ğam-ı bî-intihâ 'uşşâkuñ menzil-i maşşûda resîde olunca kadar 'âlem-i hicrânda<sup>345</sup> çekdüğü şedâ'id ü âlâmdan kinâyedür. Onuñ hâl-i bâtını şüret-i zâhirine şâhid ve zâhiri daği bâtımına güvâhdur<sup>346</sup>, demek fehm olunur. Hülâşası ehl-i derd olanlara bir teşbîhdür. Ma'nâ-yı<sup>347</sup> tavîle<sup>348</sup> ihtiyâc olmaduğı zâhirdür.

Şâ'ib<sup>349</sup>

17. Kûh rā mī âred ez-feryād der-raşu'l-cemel

Da'vî-i temkîn numûden pîş-i ū yâr rā girâst

Me'al-i sohen kûhı feryâdından raşu'l-cemele getürür, tahrîk ider. Şadâ-yı nâyûn kûha 'aksi dimekdür. Kûhistânda nây nağamât itse kûh daği berâber bi'l-'aks şadâ ider. O yârûn öninde temkîn<sup>350</sup> göstermek kimuñ hadd-i iktidârındadır. Ve te'sîr-i hoş nağamât-ı nây hayvânâtı ve dağı mütehayyir idüp te'sîr ider. Bu daği ma'lûmdur ki pîş-i yârda 'aşıkda temkîn kalmaz, belki<sup>351</sup> maḥvolur. Beyt<sup>352</sup>: “‘Aşık ile yâr degül muvâfık/Rüsvây gerek hemîşe ‘âşık’”. ‘Aşık ile ‘aql ez-zıddânu lâ yectemi‘ân kâbilindendir. Meydân-ı ‘aşıkda raş-ı temkîn-hıram-ı ‘aql cevalândan kalur, demek ma'naları murâd olmağ<sup>353</sup> fehm olunur.

Şâ'ib

18. Nâlehâ-yı dil-hırâşeş çon 'aşâ-yı Müsevî

Ez-nihâd-ı seng-i hârâ çeşme-i rahmet guşâst<sup>354</sup>

Hülâşa-i sohen anuñ dil-hırâş nağmeleri Müsevî 'aşâ gibi seng-i hârâdan ya'nî seng-i hârânûn nihâdından çeşme-i rahmet açıcıdır.<sup>355</sup> Mişâli budur ki Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın 'aşâsı seng-i hârâdan mu'cize ile çeşmeler icrâ itdüğü gibi nağme-i nây<sup>356</sup> daği kulüb-ı fâsideye<sup>357</sup> te'sîr idüp müstemi'ini giryân itdüğüne bir teşbîhdür. Bu beyt tafşîl-i ma'nâya muhtâc degüldür.

<sup>343</sup> S: 9a.

<sup>344</sup> dâğ: -İ, -S, -K.

<sup>345</sup> hicrânda: hicrândan Y.

<sup>346</sup> güvâhdur: şâhiddür Y.

<sup>347</sup> ma'nâ: ma'ânî S, K.

<sup>348</sup> tavîle: tavîleye İ, K.

<sup>349</sup> K: 93b.

<sup>350</sup> İ: 12b.

<sup>351</sup> belki: -İ.

<sup>352</sup> Beyt: -İ, -S, -K.

<sup>353</sup> murâd olmağ: -Y.

<sup>354</sup> Y: 7a.

<sup>355</sup> S: 9b.

<sup>356</sup> nağme-i nây: nây nağme İ, S, K.

<sup>357</sup> K: 94a. fâsideye: kâsiyeye İ, Y, K.

Sā'ib<sup>358</sup>

19. Der-kemend-i dil-şikāreş nīst çīn kūteh ki ū

Bā-ğarībī nağmehā-yī ū be-her gūş āşināst

Mulaḥḥaş-ı soḥen<sup>359</sup> anuñ dil-şikār nağmeleri kemendinde kaşır<sup>360</sup> bükümü yokdur. Ğarībliği ile bile her kulağa āşnādur. Ya'nī nağamātı mü'eşşirdür, eşeri zāhirdür dimekdür. Mazhar-ı 'aşk olan 'uşşāk-ı ilāhiyyeye te'sīr-i nağamāt-ile feyz-i tezāyüd-i 'aşk ifāzasına bādī olduğu bī-iştibāh olmağ-ile onuñ dil-şikār nağmeleri kemendinde giriftārlik ḥuşūşında tecvīz-i kuşūr yokdur. Her ne kadar şüret-i zāhirde<sup>361</sup> nāy sāde<sup>362</sup> bir kāmış ise de nağamātı te'sīriyle sem'-i gūş-ı ehl-i hūşa āşnādur. Elbetde te'sīr ider<sup>363</sup> dimekdür.

Sā'ib

20. Mī-bered dil rā birūn ez-rāh mī-āred be-rāh

Der-beyābān-ı taleb hem rehzen u<sup>364</sup> hem reh-numāst

Terceme-i soḥen göñli taşra iledür<sup>365</sup> ve getirür. Ya'nī yoldan çıkarur. Beyābān-ı talebde hem yol urucıdur hem yol göstericidir. Ḥālāt<sup>366</sup> u nağamāt-ı isti'dād-ı zātīye havāledür. Ba'zına<sup>367</sup> sem ve ehline 'ayn-ı hayātdur. Sāmi'i mā'il-i tabī'at<sup>368</sup>-ı süflī<sup>369</sup> ise aña imdād ider. Menhiyyātdan olan maṭlabuñ<sup>370</sup> arzūsını taḥrīk<sup>371</sup> ider, reh-zen olur. Eger isti'dād-ı zātīyyesi 'ulviyyete teşādūf itmiş ise reh-nümālīk ider. Ya'nī ḥāne-i dilinde māye-i eşer-i 'aşk var ise o cānibi taḥrīkle tārīk-i Ḥaḥk'a refte refte<sup>372</sup> reh-rev olarak tezkiye-i nefse bā'ış olur demek fehmi olunur. Mürşid-i kāmīle muḳāreneti teşbīhdür. Allāhu a'lem<sup>373</sup>.

Sā'ib:

21. Nīst der-her dil ki kūh-ı ğam ne-mī-pīçīd der-ū

Çon şadā der-kūhsāreş bīş-ter neşv ü nemāst<sup>374</sup>

<sup>358</sup> İ: 13a.

<sup>359</sup> soḥen: beyt Y.

<sup>360</sup> kaşır: kuşūr İ, S, K.

<sup>361</sup> Her ne kadar şüret-i zāhirde: zāhirde İ.

<sup>362</sup> sāde: -İ.

<sup>363</sup> te'sīr ider: -Y.

<sup>364</sup> u: -Y.

<sup>365</sup> iledür: ilerü Y.

<sup>366</sup> ḥālāt: ḥalāvet Y.

<sup>367</sup> Ba'zına: Ba'zısına, Y.

<sup>368</sup> İ: 13b.

<sup>369</sup> süflī: süfliye, Y.

<sup>370</sup> K: 94b.

<sup>371</sup> S: 10a.

<sup>372</sup> refte: -Y.

<sup>373</sup> Allāhu a'lem: -Y.

<sup>374</sup> Y: 7b.

Muḥaşşal<sup>375</sup>-ı soḥen her dilde ki kūh-ı ḡam olmaya o göñle şarılmaz, şadā mişillü anuñ ziyāde neşv ü nemāsı kūhsārdadur. Ma'lūmdur ki şadā şahrāda 'aks itmez, kūhsārda 'aks ider. Ya'nī derd ehlinüñ nāy-ı naḡamāt istimā'ıyla derūnında derd olmayup nā-ehl olanuñ istimā'ı beyninde daḡlar vardur dimekdür. Bir göñülde ki daḡ-ı ḡam-ı 'aşk olmaya o göñüle te'sir itmez. Beyt-i merķūmede "ne-mī-pīçīd" ya'nī şarılmaz te'sir itmez demekde daḡı bir teşbīh murād ider. Ehl-i ķulūb 'ışk ve lablāb ismiyle<sup>376</sup> müsem mā olan şarmaşıḡı mişāl iderler. Şarmaşıḡ ne-vechle der ü dīvāra yapışup şarılır<sup>377</sup> ise cām-ı 'aşkdan bir cūr'a nūş iden daḡı tā-be-maḡşer mestānelikden ayılmaz. 'Aşk şarmaşıḡı daḡı göñül dīvārına bir kerre şarılır ise<sup>378</sup> ḡayrı koymaz. Me'al-i beyt bu kināyelerden 'ibāretdür.

Şā'ib

22. Gerçi ser-tā-pāy-ı ü yek mışra'-ı bercesteest

Her ser-i bendi ez-ü terci'-i bend-i nālehāst

Hulāşa-i<sup>379</sup> soḥen gerçi ser-tā-be-pāy ya'nī başdan ayaḡa kadar bir mışra'-ı bercestedür. Öyle ise de onuñ her bendi başları nāleler terci'-i bendidür.<sup>380</sup> Şā'ib-i merḡūmuñ<sup>381</sup> bu beyti ḡayet rengīn ve şanāyi'-i şī'riyye<sup>382</sup> vü nūkāṭ u meẓamīn ile memlū u ra'nādur ki erbābınuñ ma'lūmlarıdır. Terci'-i bendüñ ma'nāsı şā'ir mufaşşalan söyledüḡi soḥenden merām-ı dilini yine bir bendle<sup>383</sup>, bir beytde söyleyüp karar itdüḡi gibi nāy daḡı kaḡı maḡāmdan bede'e<sup>384</sup> ile naḡme-sāz olarak yine bede'inde<sup>385</sup> karar-gir olur. Ancak karar virince kadar her bir maḡām bendinde nice nice naḡmeler ider ki her bir naḡmesi bir terci'-i bend mişillü olur. Müstemi'inden olan<sup>386</sup> ehl-i ķulūb daḡı her bir nāle-i terci'-i bendinden<sup>387</sup> zevķ-yāb-ı rūḡānī olarak menāzil-i 'aşkdan nice menzil tayyider.

Şā'ib:

23. Gerçi mī-dāred ḡaṭar ez-āstīn dā'im çerāḡ

Z'āstīn efşānī-i ü şem'-i dilhārā ziyāst<sup>388</sup>

Terceme-i soḥen gerçi āstīnden dā'im çerāḡ ḡaṭar tutar ise de ya'nī

<sup>375</sup> Muḥaşşal: Me'al İ, S, K.

<sup>376</sup> İ: 14a.

<sup>377</sup> yapışup şarılır: berk tutuldu Y.

<sup>378</sup> K: 95a.

<sup>379</sup> Hulāşa: Maḡşul, Y.

<sup>380</sup> 10b.

<sup>381</sup> merḡūmuñ: merḡūm İ.

<sup>382</sup> şī'riyye: -Y.

<sup>383</sup> bendle: birinden K.

<sup>384</sup> bede'e: böyle İ.

<sup>385</sup> bede'inde: bedāyi'inde İ.

<sup>386</sup> olan: -Y.

<sup>387</sup> İ: 14b.

<sup>388</sup> Y: 8a.

yen<sup>389</sup> dokunup sönmek olur. Ancak nāyuñ āstīn-efşān olmasında şem‘-i dillere ziyā‘ hāşıl olur dimekdür. Gūyā nāydan nağamāt-ı latīfeye hem-nefes olan nefesi āstīne teşbīh idüp mişāl getürmiş ola. Çünkü nefes-i nev‘-i benī ādemi āstīne teşbīh itmiş. Murād nefes-i ney-zen idüğü vāzıhdur; ya‘nī neyzen dem-zenān-ı nāy olduḡda ehl-i hevā olanlara<sup>390</sup> ḡaṭar ise daḡı onuñ āstīn-efşānı neyzenüñ demzenānlıḡla nāyuñ leṭā‘if-i nağmesi erbāb-ı ‘aşkuñ şem‘-i dillerine nūr-ı ziyā‘ ve ‘aşk hāşıl ider demek zannolunur. Çünkü Şā‘ib-i merḡūm bu ḡazelüñ me‘āllerinden ve maḡṭa‘ beyti mefḡūmından ṭarīḡ-i Mevleviyye ricālinden idüğü fehm olunur. Ve āstīn daḡı ḡola tābī‘ olmaḡla<sup>391</sup> āstīn-efşānı ta‘bīrinden ref‘-i yed ile semā‘-ı Mevleviyyeye<sup>392</sup> daḡı<sup>393</sup> ḡafı bir imā murād<sup>394</sup> olunmaḡ<sup>395</sup> zannolunur. Allāhu a‘lem.<sup>396</sup>

Şā‘ib:

24. Āstīn-i Meryem‘est u ḡāh-ı Yūsuf z‘īn sebeb

Nağmehā-yı dil-firībeş rūḡ-baḡş u cān fezāst

Ḥulāşa-i<sup>397</sup> soḡen āstīn-i Meryem’dür ve ḡāh-ı Yūsuf’dur. Bu sebebdan anuñ dil-firīb nağmeleri rūḡ-baḡş u cān-fezādur. Āstīn-i Meryem’dan murād ‘iffet ü ‘işmet ve ba‘zı rivāyete ḡöre Cibrīl<sup>398</sup> ‘aleyhi’s-selām Ḥāzret-i Meryem’üñ āstīnine nefḡ-i rūḡ itdüḡine mebnī ola ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḡāzretlerinin ḡāzret<sup>399</sup>-i Zeliḡā ile ḡāk-ı dāmen kışşasına ve ḡāhdā maḡbūs olduḡına imā vardır. Ya‘nī erbāb-ı ‘aşk ḡürühunuñ temkīn şāḡiblerine tezā-yüdü-i ‘iffet ü ‘işmetdür. Ve ‘adem-i temkīn şāḡiblerine ḡāh<sup>400</sup>-ı Yūsuf’dur. Zīrā ‘aşk rūḡ-baḡş ve cān-fezādur. Ancak ḡān-mān-suzluḡı daḡı vardır. Der-yā-yı ‘aşḡda ba‘zen bora ve fırtınaları vuḡū‘ında ‘adem-i temkīn ḡasebiyle erbāb-ı ‘aşkuñ ba‘zından şaṭṭ u tāmāt zuḡūra gelmekle ḡasebu’s-şer‘ te‘dīb lāzım gelür. Ve belki ḡūkm<sup>401</sup>-i zevāḡir<sup>402</sup>-i<sup>403</sup> şer‘iyye ile i‘dāmı iḡtizā ider. Muteḡaddiminden Ḥuseyn el-Manşūr ve emşālī mişillü<sup>404</sup>“كلم الناس على قدر عقولهم” fehvāsınca mütekellim olmaḡa mecālleri olamadüḡü iḡün lāzım gelür.

<sup>389</sup> K: 95b.

<sup>390</sup> olanlara: anlara K.

<sup>391</sup> daḡı ḡola tābī‘ olmaḡla: -İ.

<sup>392</sup> mevleviyyeye: mevleviyyeden S: mevleviyye K.

<sup>393</sup> İ: 15a.

<sup>394</sup> murād: ārā Y.

<sup>395</sup> olmaḡ: olunmaḡ S.

<sup>396</sup> Allāhu a‘lem: -İ, -S, -K. S: 11a.

<sup>397</sup> Ḥulāşa: Maḡşūl Y.

<sup>398</sup> Cibrīl: Cebrā‘ıl Y. K: 96a.

<sup>399</sup> Ḥāzret: -İ.

<sup>400</sup> ḡāh: -Y.

<sup>401</sup> ḡūkm: -İ.

<sup>402</sup> zevāḡir-i şer‘iyye: zāḡir-i şer‘i Y.

<sup>403</sup> İ: 15b; Y: 8b.

<sup>404</sup> “İnsanlara akılları yettiḡince söz söyleyin”. [Şerḡredār ed-Deylemī, *Müşnedü’l-Firdevs* (Kayseri: Kayseri Rāşid Efendi Kütüphanesi, 108) 54a.]

Bu beytün ma'ânisinde<sup>405</sup> kudret-i taşarrufumuz bu miqdârdur. Allâhu a'lemu bi'l-haḳîḳati<sup>406</sup>.

Şâ'ib

25. Keşti-i dil rāst der-tūfān-ı ğam bād-ı murād

Der-beyābān-ı taleb uftādegānrā dest ü pāst

Me'al-i sohen, tūfān-ı ğamda gönül keştisine murād rüzīgārı<sup>407</sup> ma'nīdür. Beyābān-ı talebde düşmişlere el ve<sup>408</sup> ayakdur. Vāḳı'an zāhirde daḥi bir kimse huşul-i murād-ile<sup>409</sup> şād-mend olur. Her ne-kadar mübtelā-yı tūfān-ı<sup>410</sup> ğam olsa ḥasebu'l-beşeriyye nağme-i nāyı istimā'ında küşāyiş-i<sup>411</sup> derünına sebeb olur. Erbāb-ı 'aşkuñ daḥi kânün-ı dilinde vāḳi'āteş-i 'aşkı teskīn olmağla bir cüz'ī menzil-i 'aşkdan üftāde olsa nağmesin istimā'la āteş-i 'aşkı 'alev-ḥız olup rūḥānī zevk-yāb olur demek zannolunur.

Şâ'ib

26. Bā-tehī destī nehed engušt ber-çeşm-i kabūl

Her dil-i<sup>412</sup> bī-berg rā k'ez-vey temennā-yı nevāst<sup>413</sup>

Hāşılı'l-ma'nā tehī destlik ile kabūl barmağın gözi üzerine ḳor<sup>414</sup>. Her bī-berg dil; ya'nī sermāye-i gönülden bī-behre ise de<sup>415</sup> andan nevā temennāsındadır. Vücūd-ı nāydaki delikleri göze teşbīh gibidür. Ney-zen barmaklarını deliklere ḳoyması güyā başım gözüm<sup>416</sup> üzre diyü temennā-yı nevā idene itā'at u müsā'ade maḳāmında bir teşbīhdür. Sermāye-i gönülden bī-behre olan fakīr-i bī-dil nevā temennāsında olup merzūk-ı şafā-yı nağmesi olunca... Hālbuki delik sīne olup ehl-i derd<sup>417</sup> olan 'āşıklar<sup>418</sup> çeşm-i kabūl ile engušt ber-dehān-ı ḥayret olarak<sup>419</sup> nevā-yı nağmesi temennāsındadır. Bu<sup>420</sup> me'al<sup>421</sup> fehmlunur. Allâhu a'lemu bi'l-haḳîḳati'l-hāl<sup>422</sup>.

<sup>405</sup> ma'ânisinde: ma'ânısında K.

<sup>406</sup> bi'l-haḳîḳati: -İ, -S, -K.

<sup>407</sup> rüzīgārı: rüzīgār Y.

<sup>408</sup> ve: -S, -Y, -K.

<sup>409</sup> murād-ile: murād biledür Y.

<sup>410</sup> K: 96b.

<sup>411</sup> S: 11b.

<sup>412</sup> dil: dilī K.

<sup>413</sup> İ: 16a.

<sup>414</sup> ḳor: -K.

<sup>415</sup> de: -Y.

<sup>416</sup> gözüm: -K.

<sup>417</sup> derd: -Y.

<sup>418</sup> 'āşıklar: 'āşıkān Y.

<sup>419</sup> olarak: ola Y.

<sup>420</sup> bu me'al: me'ālī Y, S, K.

<sup>421</sup> Y: 9a.

<sup>422</sup> Allāh a'lem bi'l-haḳîḳati'l-hāl: -İ, -S, -K.

Sā'ib<sup>423</sup>

27. Hāme-i zerrīn-i ü der-dide-i kütāh bīn

Mī-numāyed hūşk ammā medd-i ihsāneş resāst

Maḥsül-i soḥen onun hāme-i zerrīni dide-i kütāh-binde kır gösterür. Ancak anuñ medd-i ihsānı resādur, vāşıldur dimekdür. Nāyuñ şüret<sup>424</sup>-i zerdini<sup>425</sup> altun kaleme teşbihdür. Zāhirde ihsān-ı nā-be-cāya daḥi telmiḥdür. Bu nāyuñ altun kalemi zāhir-bīnlere<sup>426</sup> her-ne-kadar<sup>427</sup> hūşk görünür ise de ya'nī naḡamātı nā-ehl sem'inde ḥaḳīrāne istimā' olunur ise daḥi ammā erbāb-ı vecd ü hāle medd-i ihsānı maḳbūl u mergūb olarak ziyādesiyle resādur. Ehline ḥavāledür demek gerekdür.<sup>428</sup>

Sā'ib

28. Hest bā-deryā-yı rahmet-i cūy-bāreş muttaşıl<sup>429</sup>

Hemçu āb-ı zindegī z'ān naḡmehāyeş cān-fezāst

Ḥulāsa-i soḥen anuñ cūybārı deryā-yı rahmetle muttaşıldur. O sebebden āb-ı ḥayāt mişillü anuñ naḡmeleri cān-fezādur. 'Uşşāk-ı İlāhiyye nāle vü efḡān-ı nāyı kendi derd-i derūnı nālelerine<sup>430</sup> muvāfiḳ bulmaḡla ḥīn-i istimā'da<sup>431</sup> iktisāb-ı şafā-yı rūḡāniyye<sup>432</sup> ile müstaḡraḡ-ı rahmet-i İlāhī olmasına bā'ış olur. Binā'en 'aleyh cūybārı deryā-yı rahmetle muttaşıl dimekdür. Yoḡsa nāy cemādātadan bir ḳamışdur. Deryā-yı<sup>433</sup> rahmetle münāsebeti yoḡdur. Muṭlaḳan insān-ı kāmiliñ cūybār-ı 'aşḳ-ı derūnını<sup>434</sup> nālesiyle muḥarrik olarak deryā-yı rahmete ḳarīn ile feyz-yāb olmasına bādī idüğinden kināyedür. Vel-ḥāşıl<sup>435</sup> naḡamāt-ı nāzikānesi<sup>436</sup> ḡidā-yı rūḡ olmaḡla mādām ki maḳām-ı 'aşḳda şābit ü müstaḳīm olan 'uşşāk-ı İlāhiye istimā'ıyla rūḡını ḡidālandura. Rūḡāniyyet cānibi kuvvet bulup 'asākir-i nefis ü hevā perişān olur.<sup>437</sup> Me'al u ḥulāsa-i beyt bu vechle olmaḡ gerekdür.<sup>438</sup>

Sā'ib

29. Der-şikest-i leşker-i ḡam tūr-i rüy-ı terkeşest

Der-kuşād-ı 'uḳde-i ḥācet ser-enguşt-i seḡāst

<sup>423</sup> K: 97a.

<sup>424</sup> S: 12a.

<sup>425</sup> zerdini: zerrīni İ: derdini Y.

<sup>426</sup> bīnlere: bīnlerinde Y.

<sup>427</sup> İ: 16b.

<sup>428</sup> demek gerekdür: dimekdür gerek 'azīzim Y.

<sup>429</sup> muttaşıl:- İ.

<sup>430</sup> nālelerine: ve nāleleriyle, İ.

<sup>431</sup> ḥīn-i istimā'da: ḥīnū'l-istimā'da Y.

<sup>432</sup> rūḡāniyye: rūḡāniye S, K.

<sup>433</sup> K: 97b.

<sup>434</sup> derūnını: derūnı, K.

<sup>435</sup> İ: 17a.

<sup>436</sup> nāzikānesi: nāzikāne İ, S, K.

<sup>437</sup> Y: 9b.

<sup>438</sup> S: 13b.

Mulahhâş-ı<sup>439</sup> sohen gam leşkerini şikest itmede anuñ terkeşinüñ yüzindeki okdur. Ya'nî her bir nağmesi izâle-i gama bir tîr-i def dūr. İhtiyâc-ı 'uğdesin açmağda münhal itmekde sehânuñ baş barmağıdur. Ney-zen baş barmağını hîn-i icrâ-yı nağamât<sup>440</sup> nây deliklerine važ'ından kinâyedür. Zîrâ ney-zen barmaklarıyla nây deliklerini açup kapamağla icrâ-yı nağamât ider. Muhtâc'inden olanlara istihyâdan olan kesân hîn-i ihsânda<sup>441</sup> muhtâc olanı<sup>442</sup> ne vechle mesrûr iderse teşbîh tarîkiyle nağamât-ı şadâ-yı nây daği erbâbı olan 'âşıkân u şâdıkâna<sup>443</sup> ol-vechle i 'tâ-yı nağdîne-i şafâ-yı rûhânî i 'tâ<sup>444</sup> ider demek zannolunur.

Şâ'ib

30. 'Āşık<sup>445</sup>-ı nâ-kâm ve'z-dildâr-ı dūr uftâdeest

Āh-ı serd u çehre-i zerdeş ber-în da'vâ guvâst

Me'al-i sohen, nâ-kâm 'âşık dildârdan ba'îd düşmüşdür. Binâ'en 'aleyh anuñ bârid âhı ve çehre-i zerdi bu da'vâ üzerine güvâhdur. Bu beytün ma'nâsı iftirâk-ı 'âlem-i ezel şikâyetinden<sup>446</sup> 'ibâret bir hikâyedür, tafsîle muhtâc degüldür. Sultânü'l-evliyâ Hazret-i Mevlânâ kuddise sıruhu efendimizün ma'la'-ı *Meşnevî*'leri olan beyt<sup>447</sup>: “Biş'nov ez-ney çon hikâyet mî-koned/Ez-codâyihâ şikâyet mî-koned” me'âline 'ârif olan zevât-ı kirâmuñ<sup>448</sup> ma'lûmlarıdır.<sup>449</sup>

Şâ'ib

31. Ğayr-ı ney k'ez-reh-güzâr çeşm mî-nâled mudâm

Der-miyân-ı derd-mendân dîde-i nâlân girâst<sup>450</sup>

Me'al-i sohen nâyüñ ğayrı dâ'imâ göz reh-güzârından nâle ider. Derd-mendân miyânında 'acabâ öyle nâlân olur, kimün gözi vardır. Ya'nî her bir göz anuñ gibi nâlân olamaz, fark vardır, dimekdür. Vâkı'an zâhirde diğkat-i nazar olunsa neyzenüñ hîn-i icrâ-yı nağamât<sup>451</sup> çeşm-i<sup>452</sup> tahayyül-i ma'nevîsi ve nazar-ı diğkat-i şûrisi nâyedür. Nâyüñ daği müsta'idd-i nâle olan bātını ifâza-ı nefesle sîne deliklerinden nâle vü efgâna başlar. Reh-güzâr-ı çeşm ta'bîri cinâs u teşbîh olarak<sup>453</sup> nâyüñ deliklerinden kinâye olmak zannolunur. Allâhu a'lem.<sup>454</sup>

<sup>439</sup> Mulahhâş: hâşıl Y.

<sup>440</sup> icrâ-yı nağamâtta: icrâyü'l-nağamât Y.

<sup>441</sup> hîn-i ihsânda: hînu'l-ihsân Y.

<sup>442</sup> muhtâc olanı: muhtâcı Y.

<sup>443</sup> İ: 17b; K: 98a.

<sup>444</sup> i 'tâ: -Y.

<sup>445</sup> 'âşık: 'âşıkân K.

<sup>446</sup> şikâyetinden: şikâyetden Y.

<sup>447</sup> beyt: -İ, -S, -K.

<sup>448</sup> kirâmuñ: kirâm-ı muhteremânüñ Y.

<sup>449</sup> S: 13a.

<sup>450</sup> Y: 10a.

<sup>451</sup> icrâ-yı nağamâtta: icrâ'u'l-nağamâtta Y.

<sup>452</sup> İ: 18a; K: 98b.

<sup>453</sup> olarak: ola Y.

<sup>454</sup> Allâhu a'lem: -İ.

Şā'ib

32. Mî-güzâred ber-ser ez<sup>455</sup>-lebhâ-yı muṭrib tâc-ı la'l

Çon nefes z'ân ber-dil-i 'uşşâk fermâneş revâd

Hulâşa-i sohen muṭribûñ leblerinden başına tâc-ı la'l geçirür. Çünkü ol nefesden 'uşşâkuñ göñli üzre anuñ<sup>456</sup> fermânı revâdur. Zîrâ fermânı dil-i<sup>457</sup> 'uşşâka muvâfiğdur. Muṭribden murâd ney-zendür. Tâc-ı la'l nâyûñ baş pâresi ve neyzenûñ leblerinden kinâye bir teşbîhdür. Nağamât-ı nây dil<sup>458</sup>-i 'uşşâkuñ ğidâ-yı rûhânîsi olmağla nağamâtı fermânı revâdur. Maṭlûb u mergûb-ı dil-i<sup>459</sup> 'uşşâkdur demek fehîm olunur. Ma'nâ-yı dîğere mütehammil degüldür. Cinâs u teşbîh ve medh-i şâ'irânenen 'ibâretdür. Fe'fhem<sup>460</sup>.

Şā'ib

33. İn ğazel Şā'ib me rā ez-feyz-i Mevlânâ-yı Rûm

Ez-zebân-ı hâme-i şeker-feşân bî-h'âst h'âst<sup>461</sup>

Ma'nâ-yı sohen<sup>462</sup>, bu ğazel baña Şā'ib Mevlânâ-yı Rûm'ûñ feyzinden olarak zebân<sup>463</sup>-ı hâme-i şeker-feşândan<sup>464</sup> ister istemez ya'nî bî-tekellûf zühûr eyledi<sup>465</sup> dimekdür. Hulâşa-i ma'nâ beytden zâhirdür. Şā'ib-i merhûm bendegân-ı tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyyeden imiş. Binâ'en 'aleyh<sup>466</sup> bu maḳṭa' beyti<sup>467</sup> derûn-ı 'âcizânemi tercümeye cezb itmekle bu ârzû ile bu miqdâr perîşân güftâr kâl u kaleme alınarak tebyîz-i varâkçe-i beyâna ictisâr<sup>468</sup> olundu<sup>469</sup>. Meşhûd<sup>470</sup>-ı bâşıra-i 'irfânî olan ihvândan niyâz-mendûm ki ba'z-ı hâlel ve kuşûr<sup>471</sup> olan mevâzî'ını zeyl-i setr ü 'afvla mestûr ve mu'âmele-i ḥaṭâ-pûşî ile bu 'abd-i aḥḳârı mesrûr buyurup ḥayrla yâd buyuralar.<sup>472</sup> Temmet et-tercume seneu elfu mi'eteyni erba'a ve selâşûn<sup>473</sup>.

<sup>455</sup> ez: -İ, -K.

<sup>456</sup> anuñ: -Y.

<sup>457</sup> dil: ehl Y.

<sup>458</sup> dil: ehl Y.

<sup>459</sup> dil: ehl Y.

<sup>460</sup> Fe'fhem: -İ, -S, -K.

<sup>461</sup> İ: 18b

<sup>462</sup> sohen: beyt Y.

<sup>463</sup> zebân: -Y.

<sup>464</sup> feşândan: feşânından Y.

<sup>465</sup> K: 99a.

<sup>466</sup> Y: 10b.

<sup>467</sup> beyti: -İ.

<sup>468</sup> ihtisâr, K.

<sup>469</sup> olundu: kılındı Y.

<sup>470</sup> meşhûr, K.

<sup>471</sup> kuşûr: kuşûrı İ.

<sup>472</sup> buyuralar: buyurula Y.

<sup>473</sup> Temmet et-terceme seneu elfu mi'eteyni erba' ve selâşûn: Temmet et-tercemetu'l-kitâb bi-'avni'l-meliki'l-Vehhâb 'an yed-i aḥḳârü'l-aḥḳârîn 'Ârif bin Muḥammed el-Emîn ğafara'llâhu ve aḥsenu lehu. Âmîn! Senehû tis'a ve sittîn ve mi'eteyni ve elfun [...] 1269 Y.